

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР

ПЯТНІЦА, 12 мая 1989 г. № 19 (3481) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

АРКЕСТРАЎ ЗВОНКІХ МЕДЗЬ...

Час мяняе захапленні. На жаль, у апошні час становіцца ўсё меней прыхільнікаў і ў духовай музыкі, без якой раней не абыходзілася кожнае, больш-менш урачыстае мерапрыемства. І хоць і сёння ў парках і скверах, на плошчах і вуліцах у час розных святаў гучыць медзь аркестраў, але трэба шмат яшчэ зрабіць, каб вярнуць духовай музыцы колішнюю папулярнасць.

І вось 9 Мая, у Дзень Перамогі, адбылося Рэспубліканскае свята духовай музыкі. Такага відовішча жыхары і госці сталіцы рэспублікі раней не бачылі. Амаль тысяча музыкантаў з'ехалася ў Мінск з усіх куткоў Беларусі—у свяце прынялі ўдзел дваццаць духоваў аркестраў.

Удзельнікі свята ўсклалі кветкі да помніка У. І. Леніну на плошчы і да Вечнага агню на плошчы Перамогі, а потым марш-парадам прайшліся па Ленінскім праспекце і вуліцы Янкі Купалы да плошчы Парыжскай камуны. Тут, у скверы ля Тэатра оперы і балета БССР, адбыўся тэатралізаваны канцэрт.

У канцэрце прынялі ўдзел самыя розныя калектывы — фальклорна-духовы ансамбль «Капыльскія дудары» і народны харэаграфічны ансамбль «Чараўніцы», узорны ансамбль танца «Равеснік» Палаца культуры Белсаўпрофа і фальклорна-інструментальны ансамбль «Спадчына» Мінскага інстытута культуры... Гучалі трубы духоваў аркестраў Белдзяржкансерваторыі, Гродзенскага, Магілёўскага, Маладзечанскага, Мінскага музычных вучылішчаў. А ўражанні ад выступлення зводнага духовага аркестра і ўвогуле немагчыма перадаць словамі...

Урачыстае закрыццё Рэспубліканскага свята духовай музыкі прайшло ля мемарыяла

«Мінск—горад-герой». Апошні акорд яго—мелодыя «Слаўся» М. Глінкі — супаў з першымі залпамі святочнага салюту ў

гонар 44-ай гадавіны Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне.

НАШ КАР.

УНУМАРЫ:

«НАЦЫЯНАЛЬНАЯ
СВЯДОМАСЦЬ
І КУЛЬТУРА СЛОВА»

Матэрыялы пленума
праўлення СП БССР

5—10

«Я—ЗА ДЭМАКРАТЫЧНЫ
ВАРЫАНТ ПЕРАБУДОВЫ»

Гутарка з
кандыдатам
у народныя
дэпутаты СССР
прафесарам
М. ТКАЧОВЫМ

2—3

Вершы

В. ЗУЕНКА

11

«ДЛЯ ЧАГО
ІСНУЕ ТЭАТР»

Нататкі У. НЯФЕДА

12

«ДЗЕ КАНЧАЕЦЦА
ПРАВІНЦЫЯ»

Лісткі з полацкага сшытка

14—15

Свята Перамогі... У гэты дзень, як ні ў які іншы, падняны між сабой і наш гонар, і наш смутак, і наш боль. Гонар за тое, што савецкі народ не толькі сам выстаяў у барацьбе з фашызмам, але і выражаваў усё чалавечтва ад карычневай чумы, Смутак і боль, бо такой вялікай цаной было заплачана за гэта — цаной дваццаці мільёнаў жыццяў. Мы памятаем гэта заўсёды, і сведчанне нашай удзячнай памяці — кветкі, лілія ніколі не вянуць ля магіл, абеліскаў і манументаў.

Здымак зроблены 9 мая на плошчы Перамогі ў Мінску.

УСПОМНІМ УСІХ, ХТО ПРАЖЫЎ ЖЫЦЦЁ ДАСТОЙНА

Дзесяткі тысяч людзей прынялі ўдзелу мерапрыемствах Дня памяці, які прайшоў у рэспубліцы 9 мая

Курапаты... Востры боль сціскае сэрца пры ўпамінанні гэтага слова. Пяць дзесяцігоддзяў назад тут абарвалася жыццё тых, хто гэтак жа, як мы сёння, працавалі, марылі, кахалі... Як вядома, урадам рэспублікі прынята рашэнне аб увекавечанні памяці ахвяр масавых рэпрэсій у Курапатах. Пачата работа па падрыхтоўцы і правядзенні адкрытага конкурсу на праект помніка і добраўпарадкаванне ляснага масіву. І хоць дзяржава бярэ на себе фінансаванне ўсіх работ, многія калектывы і асобныя грамадзяне жадаюць унесці і свой уклад у гэту высакародную справу. Таму і адкрыты ў рэспубліканскім жылсабнаўчым мэтавы рахунак нумар 702903, на які кожны жадаючы можа пералічыць любую суму.

Напярэдадні 9 мая ў Курапатах быў закладзены памятник каменю. Да невядомых магіл у знак смутку і памяці аб ахвярах сталінскіх рэпрэсій ляглі жывыя кветкі. Разам з мінчанамі ў жалобнай цырымоніі прынялі ўдзел таварышы Я. Я. Сакалоў, М. В. Кавалёў, іншыя кіраўнікі Кампартыі Беларусі і ўрада рэспублікі.

Па загаду сэрца, па покліку памяці прыйшлі тысячы людзей на Чыжоўскія могілкі ў Мінску, каб ушанаваць памяць воінаў-афганцаў. Строга і ўрачыста ўшанавалі памяць загінуўшых воінаў-інтэрнацыяналістаў і ў Віцебску. Яшчэ на дзюхоўных мемарыяльных комплексах «Брэсцкая крэпасць-герой» з'явіліся прозвішчы. З невядомасці вярнулі навуковы супрацоўнікі мемарыяла намеснікі палітрук 125-га стралковага палка Пятра Нікіціна і камандзіра 455-га стралковага палка Яна Ліцыта. Сімвалам вечнай удзячнасці маладзечанцам, якія аддалі свае жыцці ў барацьбе з фашысцкімі захопнікамі, стала «Сцяна памяці», адкрытая 9 мая.

Гэтыя магілы не дарэмна называюць брацкімі. Пакутнікі і

героі, барацьбы і бязвінныя дзеці ляжаць у іх побач. Мінскае гета... Ян старажытнай Нямігі гітлераўскія акупанты расстралілі пяць тысяч вязняў — дзяцей, старых, жанчын.

9 мая тысячы мінчан прыйшлі да сціплага помніка на вуліцы Мельнікаў. У многіх з іх — баявыя ордэны. Гэта ветэраны патрыятычнага падполля, партызанскага руху, чужым уцалелыя вязні гэта. Адкрыў мітынг прафесар Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута М. Данчыг. Народны дэпутат СССР, народны пісьменнік Беларусі В. Быкаў сказаў:

— Мы стаім на насцях ахвяр фашызму, і мы абавязаны іх помніць. Наша памяць — адзіная плата, якую могуць аддаць жывыя мёртвым. У іх былі мары і задумы, якія трэба будзе ажыццявіць нам. Гэта наш абавязак і абавязак наступных пакаленняў. Знішчышы фашызм, мы ладзім жыццё вялікай шматнацыянальнай сям'і. На беларускай зямлі спокон веку быў вялікі вопыт сумеснага жыцця беларусаў і яўрэяў, рускіх і татар, літоўцаў і украінцаў. Нам заўсёды хапала зямлі і хлеба, але не хапала свабоды і справядлівасці. І за іх мы змагаліся разам, не азіраючыся на нацыянальнасць.

Мерапрыемствы ў рамках Дня памяці прайшлі практычна ва ўсіх гарадах і вёсках Беларусі. У Мінску таварышы Я. Я. Сакалоў, М. В. Кавалёў, іншыя кіраўнікі Кампартыі Беларусі і ўрада рэспублікі ўсклалі кветкі на магілы вядомых партыйных і дзяржаўных дзеячаў, вядомых гаспадарчых кіраўнікоў, работнікаў навукі і культуры. Мітынгі і ўскладанні кветак, мінуты маўчання адбыліся на многіх гарадскіх і сельскіх могілках, ля помнікаў ахвярам фашызму ў месцах масавых расстрэлаў людзей, на брацкіх магілах і мемарыяльных комплексах. Па матэрыялах БЕЛТА.

— Міхаіл Аляксандравіч, у першым раўндзе барацьбы за мандат народнага дэпутата СССР вас напатнала няўдача на самым пачатку — акруговы сход не зарэгістраваў вас, як кандыдата. Што змусіла ці нахіла вас на тое, каб уступіць у другі раўнд выбарчага спаборніцтва?

— У самым пачатку выбарчай кампаніі мне давялося перанесці аперацыю, у выніку я не мог прысутнічаць на згаданым вамі акруговым сходзе. Гэта адна з прычын таго, што змушаны быў датэрмінова выбыць з барацьбы за галасы выбаршчыкаў: ката ў мяшку, як гэта здаралася раней, сёння прадаць цяжка. Гэта — па-

номікі, яе пераарыентацыі на вытворчасць дзеля чалавека, а не на вытворчасць дзеля вытворчасці. Паступовае адмаўленне ад утрымання стратных прадпрыемстваў. Рэзкае скарачэнне аб'ектаў прамысловага будаўніцтва з працяглым тэрмінам акупнасці. Хіба гэта не пачатак аздаравлення эканомікі?

Калі ж браць праблему глыбей, дык пад дэмакратызацыю дзяржавы я разумю не толькі дэмакратызацыю грамадства і стварэнне неабходных для гэтага прававых інстытутаў. Дэмакратызацыя дзяржавы мае на ўвазе і дэ-

дзюж за ёй, лічу, таксама ў заканадаўчым парадку павінны быць зафіксаваны статус (ці функцыя) мовы міжнацыянальных зносін. Карацей кажучы, мы не павінны страціць тое, што маем сёння. Адмаўленне ад рускай мовы, у чым зусім беспадстаўна абвінавачваюць прыхільнікаў нацыянальнага адраджэння, было б найвялікшай памылкай, самаабкрадваннем. Гэта, нават у прынцыпе, немагчыма, калі ўлічваць ўзаемапрапінскенне нашых культур, інтэграцыю народнай гаспадаркі.

Але, гаворачы аб рускай і беларускай мовах, нельга забы-

«Я — ЗА ДЭМАКРАТЫЧНЫ ВАРЫАНТ ПЕРАБУДОВЫ...»

Гутарка з кандыдатам у народныя дэпутаты СССР па Гродзенскай тэрытарыяльнай акрузе № 560, доктарам гістарычных навук, прафесарам Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы М. А. ТКАЧОВЫМ

першае. Па-другое, тады мяне вылучылі толькі два калектывы. А чым менш калектываў, тым менш іх прадстаўнікоў на акруговым сходзе і тым меншая падтрымка кандыдата. Але нават і ў такой сітуацыі на сходзе за мяне прагаласавала больш за сто чалавек. Думаю, што калі б я прысутнічаў на сходзе, змог бы больш грунтоўна акрэсліць сваю платформу, выявіць сваю пазіцыю. Цяпер жа мяне вылучыла кандыдатам значна большая колькасць калектываў. Апошняя акалічнасць таксама падштурхнула прадоўжыць барацьбу за дэпутацкі мандат.

Дарэчы, калі ўжо зайшла гаворка пра акруговыя сходы, хачу сказаць, што выбары народных дэпутатаў павінны быць прамымі і тайнымі. Акруговыя сходы, як паказваў вопыт іх правядзення, у многіх выпадках ператвараліся ў фільтры для адсейвання «нязручных» кандыдатаў. Такая ж негатыўная думка ў мяне і ў адносінах да практыкі выбарна дэпутатаў ад грамадскіх арганізацый. Вырашаць, хто варты дэпутацкага мандата, павінен народ і толькі народ.

— Далейшая дэмакратызацыя дзяржавы, праблема эналогіі і культуры, павышэнне дабрабыту народа — асноўныя задачы нашай перадыбарчай праграмы. На ажыццяўленне яе патрэбны немалыя сродкі. Дзе іх узяць ва ўмовах дэфіцыту дзяржаўнага бюджэту?

— Карацей кажучы, пытанне зводзіцца да таго, ці рэальная мая праграма? Так, рэальная. Надзвычайная сітуацыя, у якой апынулася наша эканоміка, прадвызначае і надзвычайныя меры. Мяркую, што, наладзіўшы строгі кантроль дэпутатаў над бюджэтам краіны, над расходаваннем усіх матэрыяльных і фінансавых рэсурсаў, мы адшукаем немалыя сродкі для ажыццяўлення тэрміновых сацыяльных праграм. Нават сёння, не кажучы пра учарашні дзень, народныя грошы яшчэ вельмі часта без аніяка карысці літаральна закупаюцца ў зямлю. Узяць хоць бы шматлікія праекты Мінводгаса. А колькі паглынае ўтрыманне экспертна раздутага кіраўніцкага штэфу?

— Маеце на ўвазе пераразмеркаванне нашага не надта шчодрага пірага?

— Лічу, што гэта не проста пераразмеркаванне. Перагляд структур капіталаўкладанняў, на мой погляд, павінен адначасова стаць адпраўным пунктам і для аздаравлення эканомікі, яе пераарыентацыі на

макратызацыю эканомікі. Гаворачы пра гэта, я зыходжу з таго, што права на існаванне маюць усе формы ўласнасці. Якая з іх больш жыццёвая і карысная, пакажа практыка. Неабходна таксама цалкам ліквідаваць жорсткую цэнтралізаваную сістэму кіравання эканомікай, даць рэгіёнам, асабліва прадпрыемствам, большую самастойнасць на аснове гаспадарчага разліку. Неабходна значна скараціць колькасць галіновых міністэрстваў, а функцыі тых, што застануцца, павінны быць перагледжаны.

Чым менш будзе начальнікаў у працоўных калектываў, тым лепш. Роль рэгулятара павінен і абавязаны выконваць рынак. Свае інтарэсы дзяржава зможа абарачы пры дапамозе цэн, падаткаў, дзяржаўнага і г. д.

— Асобным пунктам у вашай праграме вылучана пытанне аб адраджэнні, ролі і значэнні моў тых народаў, якія далі назвы рэспублікам, аб наданні ім статусу дзяржаўных на тэрыторыі гэтых рэспублік. Ці не ўшчамляе гэта правы і інтарэсы прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей, што жывуць у рэспубліках?

— Не, не ўшчамляе. Надаванне статусу дзяржаўнай, скажам, беларускай мове не адмяняе права людзей на свабодны выбар мовы зносін, мовы, на якой яны хочуць вучыць сваіх дзяцей. Больш таго, я глыбока перакананы, што ніякі ўказ ці закон не загадае чалавеку, на якой мове яму размаўляць. А вось павышэнне аўтарытэту, прэстыжу, пашырэнню сферы афіцыйнага ўжытку беларускай мовы статус дзяржаўнасці паспрыяе. Незайздроснае становішча, у якім апынуліся нашы культура і мова, не можа не выклікаць трывогу. І тое, што пра гэта «забыліся» многія кандыдаты, пашырджас вострымі сітуацыі. Спадзяюся, што прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей, для якіх Беларусь стала родным домам, разумеюць: страта беларусамі сваёй духоўнай самабытнасці (а мова менавіта той стратанай, што падтрымлівае яе) будзе не толькі нашай, але і агульнаславянскай, агульнаславянскай бядою. Гэты тэзіс справядлівы і для любой іншай мовы, любога іншага народа. Становішча ў эканоміцы, дзе пануе дэфіцыт, надзвычай складанае. Аднак духоўнае працэнтава, што спараджаецца працэсамі дэнацыяналізацыі, з'ява не менш небяспечная. Што датычыць рускай мовы,

важ аб тым, што свае інтарэсы ў моўнай палітыцы маюць і прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей, што жывуць у нашай рэспубліцы. Скажам, пал'які. Яшчэ пасля вайны ў Гродне былі і беларускія, і польскія школы. Дзе яны цяпер?

Я лічу, што ў будучым Законе аб мове павінны быць цвёрдыя гарантыі, якія б забяспечвалі ўмовы для бесперашкоднага вывучэння, развіцця і ўжытку ўсіх моў, што бытуюць на тэрыторыі рэспублікі.

— Перадыбарчай барацьба — гэта барацьба палітычная, і сувязі з гэтым хацелася б пачуць, якое яно, ваша палітычнае кіраванне?

— Пасля перабудовы, пачатай па ініцыятыве «зверху», немагчымы без магутнай падтрымкі «знізу», без арганізацыі шырокага народнага руху за вяртанне да сацыялізму ў ленінскім яго разуменні. Другое — гэта барацьба са сталіншчынай ва ўсіх яе праявах. Калі мы не адужаем негатыўныя тэндэнцыі учарашняга дня — усё пойдзе прахам.

— Міхаіл Аляксандравіч, гавораць, што вы — член аргкамітэта народнага руху за перабудову «Адраджэнне». Ваш рух у Беларусі — гэта рэальнасць ці нешта міфічнае?

— Працуе аргкамітэт нашага руху, ёсць праект праграмы. Чаго няма, дык гэта ўзаемаразумення і кантакту з некаторымі кіраўнікамі партыйных і савецкіх органаў, і аб гэтым можна толькі пашкадаваць. Робіцца выгляд, што ініцыятывы стварэння народнага руху за перабудову «Адраджэнне» — гэта жменька экстрэмістаў, а гэта усё ж не так.

Каб грамадскасць уведала праду, трэба апублікаваць праект праграмы «Адраджэнне», абмеркаваць яго, у адкрытай дыскусіі высветліць: добры ён ці дрэнны.

Ініцыятывная група ў праекце праграмы востра паставіла шэраг экалагічных пытанняў. Сярод іх галоўны — вынікі чарнобыльскай катастрофы ў рэспубліцы. З гэтага ніхто не рабіў сакрэта. І ўлады тут жа перахапілі ініцыятыву, правялі ў Мінску шырокае нараду, нарэшце-такі апублікавалі карту забруджвання тэрыторыі рэспублікі (праз тры гады пасля аварыі!), прынялі рашэнне ў бліжэйшы час распрацаваць скарэжкіраваную праграму ліквідацыі вынікаў Чарнобыля.

Міжволі ўзнікае пытанне: што рабіла ўрадавая камісія цэлыя тры гады? Дзе элемен-

СУСТРЭЧЫ НА «АЛЕІ ДРУКУ»

Ажыулена было ў мінулыя дзень у Цэнтральным дзіцячым парку імя Максіма Горкага ў Мінску, дзе праходзіла традыцыйнае свята друку, тэлебачання і радыё.

Як і ў мінулыя гады, сёлета галоўная алея парку стала «алеяй друку». Рэспубліканскія газеты, а таксама некаторыя шматтыражнікі ля маляўніча аформленых стэндаў разгарнулі сваё роду аператыўныя прэс-цэнтры.

Не засталася ўбану ад свята і работнікі сталінскіх выдавецтваў і кнігадзюлоў. Афармленыя напярэдня і заказы на кнігі наступнага года, завязваліся ажыўленыя гутаркі чытачоў з выдаўцамі. Тут жа можна было набыць кнігі, у тым ліку і тэатры, якія звычайна ў магазіне свабодна не купіш. Што ж, свята ёсць свята...

Яго, дарэчы, упрыгожылі выступленні шматлікіх мастацкіх калектываў як прафесійных, так і самадзейных. На галоўнай і летняй эстрадах радалі майстэрствам ансамбль «Неруш» Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна і народны ансамбль «Церніца» Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча, ансамбль народнай музыкі «Жывіца» і ансамбль «Нарагод» Дома культуры тонкасуконнага аб'яднання імя Ц. Я. Кісялёва...

Як звычайна, працавалі кірмашы народных рамстваў і выстаўкі-продажы твораў прафесійных і самадзейных мастакоў. Запрашалі палявая кухня, дзе можна было пачаставацца салдацкай кашай (прытым бесплатна), а побач паставілі сваю паходную палатку журналісты газеты Чырванасцяжнай Бела-

рускай ваеннай акрузі «Во славу Родины».

У фазе Мінскага планетарыя жадаючы знаёмліліся з электроннай сістэмай «ІнФАТАСС», дзякуючы якой можна аператыўна атрымаваць і перадаваць інфармацыю з розных куткоў нашай планеты.

Журналісты ўсклалі кветкі да помніка У. І. Леніну ля Дома ўрада, да абеліска на плошчы Перамогі, да памятнага знаку Уладзіміру Амеляніюку — рэдактару падпольнай газеты «Звязда», якая выхадзіла ў гады Вялікай Айчыннай вайны. НАШ КАР.

«АДЗІНАЕ ВЫЙСЦЕ — ПРАВАВАЯ ДЗЯРЖАВА...»

Менавіта гэтыя словы прагучалі адрэз, без ніякай заміні, услед за «добры дзень». І сказаны былі катэгорычна, пераканана.

— ...І таму я, уключыўшыся ў перадвыбарную барацьбу, актыўна агітуу за Ігнатовіча Мікалая Іванавіча.

— Вы ў яго «камандзе»?

— Афіцыйна — не. Але выступаю на мітынгх і заклікаю галасавать 14 мая за Ігнатовіча. Я знаёмы з яго праграмай, ведаю яго асабіста — гутарыў з ім у яго рабочым кабінце ў пракуратуры (205-ы пакой), — і перакананы, што менавіта такіх людзі, такія юрысты патрэбны ў Вярхоўным Савеце СССР. Для таго, каб зрабіць нашу дзяржаву сапраўды прававой.

— Сур'ёзны вы агітатар... Прадстаўцеся, калі ласка.

— Шынкевіч, Мікалай Васільевіч... Атрымліваю ваенную пенсію. Па інваліднасці.

— Служылі ў арміі?

— У арміі, у МУС. Падвяло здароўе.

— Адкуль родом?

— З-пад Чашнікаў. Бацька працаваў на торфазаводзе «1 Мая». Жылі ў пасёлку прадпрыемства, там я і вучыўся. Тады яшчэ была беларуская школа...

— Дзякуй. Вернемся да нашага кандыдата ў дэпутаты. Што вас у ім прываблівае?

— Ну, вы ж ведаеце пра яго ролю ў нашымельных мозырскіх, потым віцебскіх справах. Ён думаў не аб кар'еры, не аб прасоўванні па службовай лесвіцы — аб справе. Сумленна выконваў свой службовы абавязак.

— Вы знаёмы з перадвыбарнай праграмай кандыдата?

— Так. Пазнаёміўся і зразумеў: вось гэта мой кандыдат. Платформа Мікалая Іванавіча не лозунгавая, не завучана-шаблонная, а жывая, практычная жывая думка. Мы ўсе даўно засумавалі па такой вольнай, свабоднай думцы... Калі я пазнаёміўся з платформай Ігнатовіча, то канчаткова зразумеў: не будзе ў нас парадку да таго часу, пакуль замест беззаконня не прыйдзе закон, не будзе створана прававая дзяржава. М. І. Ігнатовіч лічыць, што павінна быць забяспечана рэальная, а не толькі дэкларуемая, роўнасць грамадзян

перад законам, што павінна існаваць заканадаўчая забарона якіх бы там ні было рэпрэсіўных акцый, што неабходна адрэзкі пракурорскую дзейнасць у яе лінкскім разуменні і г. д. Ігнатовіч — за справядлівасць, юрыдычную і сацыяльную, за гуманныя адносіны да чалавека, ён мысліць адначасова па-дзяржаўнаму шырока і па-чалавечы натуральна... Я нават прысвяціў яму верш і чытаў яго на перадвыбарных сходах. Хочаце паслухаць?..

Не, не зрабіць нам смелы паварот

З машынаю бюракратычнаю Іржавай, Пакуль не дакранецца ўвесь народ Да кіравання ўласнаю дзяржавай.

І не скавае увесь славесны дым

Калдобіны азмочанай дарогі.

Пакуль Саюз не стане прававым —

Не знаць перабудове перамогі.

Закон адзін для ўсіх —

на тым стаю! Пагатаму, духоўны мой сародзіч,

На выбарах свой голас аддаю

Я за тваю платформу, Ігнатовіч!..

— Пішаце вершы І, магчыма, друкаваліся?

— Пішу. Калі служыў у арміі, пісаў даволі многа і друкаваўся ў часопісах «Советский воин» і «Дальний Восток» (я тады пісаў па-руску), у калектыўных зборніках. У 1979 годзе быў нават лаўрэатам — аднаго ўсесаюзнага літаратурнага конкурсу, прысвечанага пажарнай справе. Мой верш «Балада аб выратаванай бльніцы» заняў трэцяе месца.

— Вы выдавецтва «Юнацтва» падрыхтаваў зборнік вершаў для дзяцей... Дарэчы, Ігнатовіч таксама піша вершы.

— Яшчэ адзін доказ, што чалавек ён неардынарны?

— Выдатны чалавек. Асоба.

Мае свой погляд, сваю пазіцыю. І ў той жа час сціплы, уважлівы, гаворыць з табой, як роўны з роўным. Я падамаў пры сустрэчы, што ён як быццам народжаны для таго, каб дапамагчы людзям, змагацца за справядлівасць. Дзякуючы яму ў мяне і выспела перакананне, што перабудова не можа быць паспяховай без устанавлення прававой дзяржавы...

АДДЗЕЛ ПІСЬМАУ І ГРАМАДСКАЯ ДУМКА

ДАВЕДКА АД РЕДАКЦЫ. М. І. Ігнатовіч нарадзіўся ў 1940 годзе ў вёсцы Аляхоўшчына Баранавіцкага раёна, Беларусі. Пасля заканчэння школы працаваў слесарам на заводзе, служыў у арміі. У 1968 годзе з адзнакай скончыў юрыдычны факультэт БДУ імя Леніна. Працаваў следчым Слуцкай міжрайскай пракуратуры, старшым следчым пракуратуры Мінскай вобласці. З 1976 года і па сённяшні дзень следчы па асабліва важных справах пры пракуратуры Беларускай ССР, старшы саветнік юстыцыі, Член КПСС з 1971 года.

Баладзіруецца кандыдатам у народныя дэпутаты па Мінскай — Заводскай нацыянальна-тэрытарыяльнай акрузе № 65.

НАПЕРАДЗЕ — ЭКАЛАГІЧНЫ З'ЕЗД

«ЛІМ» паведамляў ужо, што ў Мінску, у Доме літаратара, праходзіла рэспубліканская ўстаноўчая канферэнцыя Беларускага экалагічнага саюза. Быў выбраны рабочы камітэт для распрацоўкі праграмы саюза і падрыхтоўкі экалагічнага з'езда. З'езд мяркуецца правесці ў Мінску ў чэрвені.

У склад рабочага камітэта ўвайшлі акадэмікі АН БССР Я. Сушчэня і Р. Гарэцкі, доктар біялагічных навук Т. Раманав, пісьменнікі А. Карпюк, В. Казіно, Я. Леціца, І. Новіцаў, В. Якавенка, мастакі В. Грамыка, А. Марачкін і іншыя.

Камітэт прыняў зварот да працоўных калектываў, усіх грамадзян рэспублікі, у якім выказваецца глыбокае занепакоенасць экалагічным становішчам на Беларусі: мялеюць і забруджваюцца рэкі і азёры, зніжаецца ўрадлівасць глебы, за апошнія гады знікла шмат відаў расліннага і жывёльнага свету, незваротна страчваюцца мінеральныя рэсурсы. Становішча ў рэспубліцы асабліва пагоршылася ў сувязі з чарно-

быльскай натастрофай. Да хімічнага забруджвання паветра, вады, нетраў, прадуктаў харчавання дадалася яшчэ больш небяспечнае — радыяактыўнае. Разбураючы прыроду, мы абкрадваем і сябе, і нашых дзяцей, і унукаў, будучыя пакаленні. Аўтары звароту заклікаюць пераадолець экалагічнае бескультур'е, бо здароўе прыроды — наша здароўе.

Беларускі экалагічны саюз прапануе паўсюдна ствараць экалагічныя гурты і аб'яднанні, дружныя «злёных», браць на ўлік усе крыніцы забруджвання ў гарадах і вёсках, на прадпрыемствах. «Дзейнічайце! Толькі дзейны прывядуць да поспеху ў ахове прыроды», — еканаза ў звароце.

Пазнаёміцца са статутам БЭС, прыняты ўдзел у дапрацоўцы яго дакументаў да з'езда, выказаць свае заўвагі і прапановы можна, звярнуўшыся на адрас камітэта: 220029, г. Мінск, вул. Стараваленская, 5. Беларускае аддзяленне Савецкага фонду міру, БЭС.

тарныя рэчы — дазіметры індывідуальнага і калектыўнага карыстання? Якая ў нас радыяцыя па абласцях і ў нашай Гродзенскай вобласці, у прыватнасці? Для кожнага жыхара Беларусі гэта не пустая пытанні.

Думаю, што нават па гэтым прыкладзе можна меркаваць як аб рэальнасці руху «Адраджэнне» (хоць пакуль што гаворка ідзе толькі пра ягонае арганізацыйнае станаўленне), так і аб тым, ці патрэбен ён рэспубліцы.

— Вашы адносіны да таго, што адбываецца ў Прыбалтыцы, дзе народны рух разгарнуў сваю дзейнасць вельмі шырока?

— Прыбалты першымі паставілі пытанне аб лёсах нацыі. Яны настойліва шукаюць шля-

хі вырашэння сваіх праблем. Гэта выклікае сімпатыі, хоць пасобныя заявы і дзеянні, на маю думку, пазбаўлены палітычнай мудрасці.

Віна за перакосы ў народных рухах Прыбалтыкі ляжыць на бюракратычнай машыне, якая дзесяцігоддзямі спараджала там масу выбухованебяспечных праблем, без меры размяшчаючы прамысловыя прадпрыемствы саюзнага значэння. У той жа Эстоніі, скажам, паварварку эксплуатацыю нетры, дашчэнту знявечылі прыроду гэтай маленькай рэспублікі...

На мой погляд, мы недастаткова інфармаваны аб тым, што адбываецца ў Прыбалтыцы. Памятаеце, у лістападзе-снежні мінулага года папаўзлі чуткі аб тым, што ў Літве «нашых» б'юць. Невядома пераканаўчага факта пра некарэктныя адносіны літоўцаў да сваіх суседзяў не было прыведзена. Затое рэакцыя на чуткі была самай што ні ёсць экстрэміскай. Памятаю, у Лідзе, дзе выступаў з лекцыяй, бацьку такую карціну: бегае мужчына вакол аўтамашыны з літоўскім нумарам і крычыць: «Як жа гэта? Навошта колы папрабавалі? Я ж свой, беларус, да бацькі прыехаў...»

Узнікаюць пытанні: хто і дзеля чаго распаўсюджаў гэтыя чуткі, каму гэта выгадна?

Трэба гаварыць народу ўсю праўду. Не праходзіць міма станоўчага, указваць на перакосы. Нам усім, як паветра, патрэбна праўда. І не толькі аб падзеях у Прыбалтыцы.

— У Гродне вас больш ведаюць, як кіраўніка самадзейнага клуба «Паходня». У артыкуле пра дзейнасць клуба «Хто мы такія», апублікаваным у «Гродзенскай правде», вы гаварылі аб «палітызацыі самадзейных клубаў». Што вы маеце на ўвазе?

— Мы займаемся краязнаўствам, гісторыяй. Гісторыя непэзбежна выходзіць на палітыку. У клубе абмяркоўваецца кожны ўказ, матэрыялы пленумаў. Падмаюцца пытанні міжнацыянальных адносін. Члены клуба жывуць натуральным жыццём грамадства. Таму не так даўно і парашылі называць сябе так: гісторыка-культурны і палітычны клуб «Паходня». У рабоце клуба ў сувязі з гэтым нічога не змянілася. Праўда, цяпер чамусьці на пасяджэнні да нас ходзіць не адзін, як раней, а два інструктары райкомаў партыі — Кастрычніцкага і Ленінскага. Але, у прынцыпе, з партыйнымі органамі горада адносіны ў нас

склаўся добразычлівыя. Мне імпауе пазіцыя першага сакратара абкома КПБ Л. Г. Кляшкова, які сказаў пра самадзейныя клубы: «Усё, што ідзе на карысць сацыялізму, вельмі не вітаць».

Палітызацыя — непэзбежнасць сённяшняга дня. Усё, што нас акружае, пранізана сёння палітыкай па імені Перабудова. Слова «палітыка» ў літаральным перакладзе з грэчаскай азначае дзяржаўныя ці грамадскія справы. Грамадства нарэшце глытнула кіслароду галоснасці і дэмакратызацыі. Ідзе абуджэнне ад духоўнага застою, пачынаецца лямка непрыступных, як раней здавалася, бастыёнаў руціны, коснасці, дагматызму.

З кожным разам усё больш людзей прыходзіць на грамадска значныя мерапрыемствы «Паходня». Усё больш людзей разам з намі падмае голас у абарону прыроды, стараецца абудзіць у сваіх суседзяў, калягаў па рабоце цікавасць да гістарычнага мінулага народа, да роднай мовы і культуры, да нацыянальных сімвалаў...

Так што сёння ўжо цяжка замоўчваць, аспрэчваць ці ставіць пад сумненне дзейнасць падобных на наш клубу ці аб'яднанняў. І тым не менш пасобныя таварышы не могуць эміраваць з думкаю аб страце імі манопольнага права на ісціну, на палітыку. Але калі раней у ход ішла няпраўда ў аўдыторыях альбо са старонкаў друку, дык цяпер усё часцей на дапамогу прыцягваецца закон...

— Маеце на ўвазе Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, якім унесены дапаўненні і змяненні ў кодэкс БССР аб адміністрацыйных правапарушэннях?

— Не толькі. Ужо ў гады перабудовы прыняты цэлы шэраг антыдэмакратычных, на маю думку, і антыканстытуцыйных заканадаўчых актаў, вытрыманых у манеры «трымаць і не пускаць». Скажам, дапаўненні да Закона аб кааперацыі, Указ аб правядзенні мітынгаў і маніфестацый, аб рэгламентацыі допуску журналістаў на мітынгі і дэманстрацыі... Цяпер вось гэты Указ...

Момент, які мы сёння перажываем, куды больш складаны, чым здаецца на першы погляд. Сёння сутыкнуліся два варыянты перабудовы: апаратны і дэмакратычны. Было б наўна думаць, што Сталін памёр, што сталіншчыны, з яе магчымасцю любога самавольства, больш няма. Сталіншчына — занадта прадуманая, занадта жывучая сістэма, каб адмерці за такі кароткі час. Катэгорыі, якімі мысляць і сёння вельмі многія ў розных эшалонах улады, выпрацаваны менавіта гэтай сістэмай. Так што сёння, на пятым годзе перабудовы, мы маем патрэбу ў гарантыях сацыяльнай і прававой абароны ў выглядзе аўтарытэтных і ўплывовых грамадскіх фарміраванняў, здольных сказаць «не» неўміручым адэптам сталіншчыны.

Які выгляд набудуць гэтыя грамадскія фарміраванні, якія будуць у іх назвы — фронт, рух ці саюз — не мае значэння. Галоўнае — кожны член сапраўды дэмакратычнага грамадства павінен мець магчымасць выказаць і адстойваць (законнымі, канечне, метадамі) сваю думку.

— «Дэмакратычны варыянт перабудовы»... Ці не зводзіцца ён да ідэі шматпартыйнасці, у пэўным сэнсе абстрактнай?

— Не, не зводзіцца. І ідэя шматпартыйнасці якраз не абстрактная. Ва ўмовах шматпартыйнасці будуць сацыялізм ГДР, ЧССР, ПНР, НРБ. Шматпартыйнасць дае знаць аб сабе ў Венгрыі. Важна адно: каб паспяхова вырашаліся задачы сацыялізму, каб народ быў сыты, абуты, апрануты, меў жыллё, быў адукаваны, культурны, міралюбны. Хто стане адмаўляць, што адзін розум добра, а два — лепш? А калі тры? У нас, думаецца, было дастаткова часу, каб пераканана: манополія ў любой галіне неэфэктыўная і прыводзіць да дрэнных вынікаў.

Разам з тым, я не прыхільнік штучнай шматпартыйнасці. Для ўсяго павінна быць аб'ектыўная неабходнасць. Ва ўсякім выпадку мы павінны памятаць аб лёсе нашага народа, нашай краіны, і для мяне не можа існаваць прымаць нейкай палітычнай ідэі, якая працуе на шкоду чалавечаму шчасцю. Менавіта таму я ўспрымаю ідэю дэмакратычнага варыянта перабудовы як ідэю сацыялізму з чалавечым абліччам, як ідэю вяртання да лінкскіх нормаў ва ўсіх сферах нашага жыцця.

Калі выказаць яе каратка, дык яна зводзіцца да максімальнай свабоды для ўсіх жадаючых працаваць і зарабляць, а таксама да надзейных сацыяльных і палітычных гаранцый чалавечу працы (любой грамадска карыснай працы). Асноўнымі крыніцамі гэтых гаранцый будзе пад'ём эканомікі, вызваленая ад наручнікаў і ашыйнікаў адміністрацыйна-бюракратычнай сістэмы. Немалаважным лічу таксама стварэнне інстытута незалежнага друку, інстытута незалежных суддзяў, поўнае размежаванне выканаўчай і заканадаўчай улады... Проста і геніяльна гэтая ідэя выражана ў лінкскіх лозунгах «Зямля — сялянам, фабрыкі — рабочым, улада — Саветам».

— Якой вам бачыцца роля народных дэпутатаў СССР (і ваша, у прыватнасці, калі вы будзеце выбраны) у сённяшніх працэсах? Ці можа дэпутат у цяперашніх умовах уплываць на развіццё падзей, на фарміраванне палітыкі?

— І можа, і павінен. Гэтак жа, як і любы іншы сацэкі чалавек. Так, у нас яшчэ не ўдалося па-сапраўднаму ўмацаваць і пашырыць дэмакратычны інстытут, здольны цвёрда кантраляваць палітычнае і гаспадарчае жыццё краіны. Але перадумовы для гэтага створаны. Хоць бы, напрыклад, цяперашнімі выбарамі. Калі платформа дэмакратычнай перабудовы збярэ нават невялікую групу дэпутатаў, абстаноўка на пасяджэннях Вярхоўнага Савета, на з'ездах народных дэпутатаў зменіцца прычынова.

Разам з тым трэба рэальна ацэньваць сітуацыю. Калі гаварыць аб рэформе палітычнай сістэмы краіны, аб сапраўдным прыцягненні шырокіх пластоў насельніцтва да кіравання дзяржавай, дык перабудова не павінна абмежаввацца толькі працэдурай выбараў. Для глыбокай пераўтварэння мала выбраць аднаго дэпутата з некалькіх кандыдатаў. Галоўнае: якія функцыі будуць выконваць выбраныя дэпутаты. Ці будуць яны валодаць сапраўдай уладай, правам прымаць рашэнні аб выкарыстанні капітальных укладанняў, фінансавых рэсурсаў, матэрыяльных сродкаў...

Асноўная дэфармацыя нашай палітычнай сістэмы, мис здаецца, у тым, што адміністрацыйны апарат, выканаўчыя органы падмялі пад сябе дзяржаўную ўладу — Саветы. Існуюць так званыя «закрытыя» артыкулы бюджэту, рашэнні па важнейшых пытаннях эканамічнага і палітычнага жыцця часам усё яшчэ прымаюцца келейна... Іншымі словамі, пад рэальную дэмакратыю яшчэ трэба падвесці надзейны падмурак эканамічнай і палітычнай незалежнасці дэпутатаў.

Выдаць, не варта недаацэньваць усіх цяжкасцей гэтай справы. Разлічваць на тое, што бюракратычны апарат без бою здаець свае пазіцыі, прынамсі, наўна. Аднак пытанне стаіць занадта востра: або ўсё застаецца па-ранейшаму і мы будзем канчаткова адкінуты на перыферыю прагрэсу, або пойдзем на радыкальнае абнаўленне і рушым наперад.

Інтэрв'ю правялі В. ДЗМІТРЫЕВ і М. МАРКЕВІЧ.

г. Гродна.

Ганарар за інтэрв'ю аўтары пералічваюць на рахунак Беларускага фонду культуры на помнік К. Каліноўскаму ў Гродне.

□ **НЕКАЛЬКІ** гадоў назад я працаваў у тэатры, які вёў работы на хімічных заводах. Калі бываў на тых заводах, можны раз здзіўляўся, — як у такіх умовах могуць працаваць людзі! Кожны год асноўныя цэхі гэтых заводаў спыняюць работу на адзін-два месяцы, каб правесці так званыя прыпыначныя, заплаваныя рамонтны. Гэта неабходна рабіць, каб пазбегнуць аварый, бо ржа скрозь раз'ядае метал. Вось у артыкуле «Пейзаж з паліфемам на фоне хімзавода» («ЛіМ» за 17.III. г. г.) адзначана, што аднойчы, у святочны майскі дзень, пры нармальным надвор'і на «Хімавалкне» ў Светлагорску рухнуў комін. Сапраўды, гэта так і было. А здарылася аварыя таму, што металічныя расцяжкі, якія ўтрымлівалі комін у вертыкальным становішчы, саржавелі і абарваліся. Па шчаслівай выпадковасці ступіцадзясціметровы комін упаў паміж цэхамі, а ўпадзі ён трохі правей? Мог бы выбухнуць кіслародны цэх.

Яшчэ хацеў бы сказаць пра так званыя прафесійныя захворванні. Памятаю, папытаўся ва ўрачоў Салігорскай заводскай паліклінікі, чаму за першыя 15 год існавання завода было зафіксавана 150 хворых, а ў наступныя гады гэтыя лічбы сталі ў некалькі разоў меншыя? Здавалася б, лічбы павінны расці, бо абсталяванне на заводзе зношваецца, павялічваецца загазаванасць на працоўных месцах. Урачы шчыра казалі, што раней ім неяк удавалася быць незалежнымі, а цяпер яны ўсё больш залежаць ад мясцовых улад. Кожную ж хваробу можна кваліфікаваць па-рознаму. Напрыклад, ад выпадкаў хімічнай вытворчасці могуць узнікнуць розныя хваробы. Ну, напрыклад, гіпертанія. Але паспрабуйце каму даказаць, што гэта хвароба прафесійная. Гіпертанія можа ўзнікнуць ад розных прычын. Ва ўсіх выпадках урачы ставяць дыягназ — агульнае захворванне. Вось і атрымаецца: паказчыкі па ахове працы на заводзе паляпшаюцца, а здароўе людзей пагаршаецца.

Другі раз, каб супакоіць людзей, кажуць, што ГДК шкодных рэчываў не так уж намогта перавышаюць нормы. Але ж гэтыя рэчывы ўздзейнічаюць на арганізм чалавека не разова, а пастаянна, таму яны называюцца ў арганізме чалавека і прыводзяць урэшце да цяжкіх захворванняў.

Л. СПЕВАК,
інжынер.

г. Мінск.

□ **НА СТАРОНКАХ** вашай газеты з'явілася нямала артыкулаў, у якіх крытычна разглядаюцца працы па гісторыі Беларусі. Сапраўды, аналітычная, канструктыўная крытыка, крытыка па сутнасці справы спрыяе развіццю гістарычнай навукі ў рэспубліцы. З цікавасцю быў успрыняты артыкул у «ЛіМе» ад 7 кастрычніка 1988 года рэдактара часопіса «Советское славяноведение», кандыдата гістарычных навук А. Каўко «Гісторыя: настаўніца і выхавальца» (водгук на кнігу «Хрестоматія по истории Белоруссии. С древнейших времен до 1917 г.» Мінск, выд. БДУ імя У. І. Леніна, 1977). Думаем, што дактары гістарычных навук А. П. Ігнаценка і У. Н. Сідарцоў могуць быць удзячнымі аўтару публікацыі за разбор складзенай імі хрестаматый, указанне на недахопы, тым больш, што за 11 гадоў з часу выдання, кніга так падрабязна не рэцэнзавалася.

Аднак, на жаль, аўтар рэцэнзіі ўхіліўся ад аналізу хрестаматый ў цэлым, засяродзіўшы ўвагу больш на праблеме нацыянальнага руху на Беларусі ў перыяд капіталізму, абвінавачваючы складальнікаў у ігнараванні гэтага важнага фактара гісторыі беларускага народа. Сапраўды, у хрестаматый адчуваецца недахоп дакументаў гэтага плана. Але, даючы такую ацэнку, патрэбна ўлічваць той час, калі гэтае выданне выходзіла.

Не сакрэт, што нават да цяперашняга часу праблема нацыянальнага руху на Беларусі застаецца распрацавана, а ў сярэдзіне 70-х гадоў, калі стваралася хрестаматый, дакументы па гэтай праблеме амаль не публікаваліся (ды і зараз мы іх маем небагата). Хоць, мы памятаем, рэдакцыя «ЛіМа» тады правяла вострую дыскусію па гісторыі беларускай дакастрычніцкай літаратуры (гл. «Заўвагі гісторыка» — 6.01.1970 і «Адказ гісторыку» — 3.03.1970).

У гэтай сувязі неяк не да месца гучаць абвінавачванні некаторых гісторыкаў у «нелюбові да народа», адсутнасці «здольнасцей» і г. д., на якія ўказалі супрацоўнікі навуковага праектна-тэхнічнага аб'яднання «Белбуднавука» ў пісьме, змешчаным у «ЛіМе» (20.01.89). Магчыма, гэта і справядліва ў адносінах да тых, хто ў застойны час нічога не стараўся рабіць для прапаганды роднай гісторыі. Аднак жа... Не ўсім вядома, што ў працэсе падрыхтоўкі нават гэтага варыянта хрестаматый яе складальнікі натыкаліся на кансерватыўнае процідзеянне і нават на «кабцанні», што такая кніга не пачынецца свет. Калі б А. Ігнаценка і У. Сідарцоў паддаліся націску і адмовіліся ад сваёй задумкі, выкладчыкі і студэнты і цяпер наўрад ці мелі б дапаможнік, у якім ёсць шмат дакументаў, якія паслядоўна адлюстроўваюць эканамічную і сацыяльна-па-

якіх сімвалаў знішчаліся людзі — мільёны савецкіх людзей, беспартыйныя і камуністаў, рэвалюцыянераў з ленінскай гвардыі і самых сціплых працаўнікоў — у Курапатах, на Салаўках, па ўсёй велізарнай краіне? І ці вінаваты гэтыя сімвалы, што з імі нехта так абыходзіўся?

У намаганнях басціць «Пагоню» — прытым без усякай меры — выяўляецца нястрымнае жаданне расправіцца з гістарычнай, а заадно і з нацыянальнай свядомасцю народа, знішчыць яе разам з мовай. У гэтым уся бяда. А тое, што ў беларускага, літоўскага, польскага народаў быць нейкі Грунвальд і што там «Пагоня» натхняла нашых продкаў — прафесійных фальсіфікатараў гісторыі зусім не цікавіць.

А што сказаць можна пра сцяг? Спалучэнне бела-чырвона-белага колеру не мае за сабой такой багатай гісторыі, таксама, як і зялёнага з

Бо каму ахвота будзе чытаць звесткі з трох суседніх раёнаў?

А. ГОЛУБ,
член КПСС, калгаснік.

в. Пратасы

Акцёрскага раёна,
Гомельскай вобласці.

□ **ПРЫЁМНА** ўразіла аб'ява Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны аб прыёме студэнтаў на першы курс завочнага навучання: на ўсе спецыяльнасці, акрамя спецыяльнасці руская мова і літаратура, уведзен уступны экзамен па беларускай мове і літаратуры (пісьмова) замест ранейшага па рускай (або беларускай) мове і літаратуры. Ужо ад многіх гамялячэн даводзілася чуць, што беларускую мову цяпер трэба вывучаць сур'ёзна.

На жаль, іншыя гуманітарныя вышэйшыя навучальныя ўстановы рэспублікі, у тым ліку і БДУ імя У. І. Леніна, пакуль не падтрымалі гэта пачынанне гамялячэн. На мой погляд, для сапраўднага, а не на словах, пашырэння сферы ўжывання беларускай мовы неабходна ўвесці пісьмовы экзамен па беларускай мове і літаратуры ва ўсіх без выключэння ВНУ рэспублікі, а для абітурыентаў з іншых саюзных рэспублік дазволіць здачу ўступнага экзамена па рускай мове і літаратуры. Пры гэтым зрабіць абавязковым вывучэнне беларускай мовы ўсімі студэнтамі двух першых курсаў усіх ВНУ, як, напрыклад, у Літве, дзе студэнты рускамоўных груп вывучаюць літоўскую мову.

Тым самым будзе зроблена добрая перадумова для паступовага пераходу на беларускамоўнае навучанне ў вышэйшых навучальных установах Беларусі. Усё вышэйсказанае справядліва і для іншых форм прафесійнай адукацыі (тэхнікумаў, вучылішчаў і г. д.).

Ніякага прымусу з боку дзяржавы (чаго асабліва баяцца «дэмакраты», якія гадамі ігнаравалі беларускую мову) тут няма: кожны чалавек мае права карыстацца любой мовай, але і дзяржава, рэспубліка мае такое ж права выкарыстоўваць сваю нацыянальную мову ва ўсіх сферах жыцця.

М. ХАДОРКІН,

начальнік аддзела Гомельскага
хімзавода імя 50-годдзя СССР.

□ **ДАЗВОЛЬЦЕ** зірнуць на праект «Праграмы развіцця тэатральнай культуры ў Беларусі» («ЛіМ», 5 мая г. г.). Увогуле, я станюча ацэньваю вынесены на абмеркаванне дакумент. Але ёсць і дзве заўвагі. Па-першае, безумоўна, неабходна пашырэнне і ўзмацненне матэрыяльнай базы тэатраў, аднак за кошт каго і якіх сродкаў? Мярне, напрыклад, адказ на гэта пытанне, дадзены ў I раздзеле — аддаць на разгляд Саветаў народных дэпутатаў, не задавальняе. Лічу, што гэта толькі агульная прапанова. З майго пункта гледжання, трэба весці размову аб тым, каб у планах эканамічнага і сацыяльнага развіцця адпаведных Саветаў народных дэпутатаў асобным пунктам былі прадугледжаны фінансавыя сродкі на гэтыя мэты. Тым больш пра гэта трэба весці размову бо з наступнага года рэспубліка пераходзіць на так званы рэгіянальны гаспадарскі, што, адпаведна, павінна даць магчымасць грамадскасці ўплываць на размеркаванне ўласных мясцовых ці рэгіянальных фінансавых сродкаў.

Па-другое, значная частка III раздзела (я б назваў яго эканамічным) носіць дэкларатывны характар. Прыкладаў багата, возьмем толькі адзін. Так, пасля знаёмства з пунктам аб устаноўцы стабільных эканамічных нарматываў, лімітаў капітальных укладанняў і г. д. напрашваецца пытанне: хто павінен распрацоўваць і ўстанавіліваць тыя нарматывы? Альбо яшчэ — што маецца на ўвазе пад неабходнасцю вяртання творчай працы ў тэатры статусу «свабоднай прафесіі»? Можна толькі здагадацца.

Такім чынам, хачу падкрэсліць яшчэ раз, трэба абмяркоўваць канкрэтныя эканамічныя прапановы, а не нейкія агульныя думкі, якія проста ствараюць ілюзію іх значнасці. Лічу, што эканамічная частка Праграмы распрацавана не да канца. А калі не будзе сапраўднага эканамічнага забеспячэння, то цяжка будзе што-небудзь ажыццявіць. Усё можа так і застацца на паперы.

К. ЛАГОУСКІ,

кандыдат эканамічных навук,
г. Мінск.

З пошты «ЛіМа»

- **Галасуем за новае выданне.**
- **Хто падтрымае гамялячэн?**
- **Тэатр — вачыма эканаміста.**

літычную гісторыю краю, класавую і нацыянальна-рэлігійную барацьбу мас. Для таго, каб упэўніцца ў гэтым, дастаткова азнаёміцца з пералікам змешчаных у хрестаматый дакументаў.

Вядома, з пазіцыі сённяшняга дня, з развіццём гістарычнай навукі становіцца ўсё больш бачным і тое, чаго складальнікам хрестаматый не ўдалося дасягнуць, як яе трэба перапрацоўваць і дапаўняць. І мы за перавыданне найбольш цікавых кніг з гістарыяграфічнай спадчыны Беларусі, забяспечаных кампетэнтнымі прафесарамі і каментарыямі. Таму давайце перш за ўсё ацнім, што змаглі зрабіць А. Ігнаценка і У. Сідарцоў у той няпросты час, і пажадаем ім грунтоўна дапрацаваць і падрыхтаваць новае выданне першай хрестаматый па дакастрычніцкай гісторыі Беларусі для вышэйшых навучальных устаноў у адпаведнасці з тымі заўвагамі, якія выказваюць сапраўды зацікаўленыя чытачы. Гэтае выданне пажадана ажыццявіць з прафесійнай і каментарыямі на беларускай мове.

В. ЦЯПЛОВА, В. РУДКІН,
Я. НЕСЦЯРОВІЧ, У. СОСНА,
супрацоўнікі кафедры гісторыі
БССР БДУ імя У. І. Леніна.

□ **СЯРОД НАВУКОУЦАЎ** і чыноўнікаў сёння нямала людзей, якія чамусьці баяцца нацыянальнай гісторыі і ўсімі сіламі намагаюцца адгародзіць ад яе ўсіх нас. З нейкай асаблівай заўзятасцю яны накідваюцца на гістарычную сімваліку, на герб «Пагоня» і бела-чырвона-белы сцяг. Пры гэтым дзiesiąткі, калі не сотні разоў паўтараюцца адзін і той жа аргумент: у час Вялікай Айчыннай вайны гэтымі сімваламі карысталіся паслугачы фашыстаў. Быццам яны ўсё гэта і прыдумалі.

А колькі было тых паслугачоў, якія па сваіх ідэйных перакананнях служылі фашыстам і для якіх тыя сімвалы маглі мець нейкае значэнне? Я не ўпэўнены, што набралася б некалькі дзiesiąткаў.

Вядома, быў «батальён», была «самаахова», былі паліцаі. Але ў кожным народзе знойдуцца людзі, гатовыя на любую брудную работу. Для іх ніякія сімвалы не маюць значэння.

Практычна гербам «Пагоня» і бела-чырвона-белым сцягам карысталіся чужынцы, тыя ж самыя, што гаспадарылі ў Доме ўрада ў Мінску, ва ўсіх школах, бальніцах, на вакзалах. Дык што з гэтымі ўсімі будынкамі рабіць, калі іх фашысты апаганілі? Можна, таксама разбурыць? Зрабіць тое ж, што і з мінскай Нямігай, што рабілася з рознымі цэрквамі, касцёламі і іншымі помнікамі архітэктуры?

Ёсць яшчэ і больш сур'ёзнае пытанне. Пад ідэйным прыкрыццём

чырвоным. Але пры гаворцы аб гэтых сцягах не ўлічваецца адна акалічнасць. Чырвоны — гэта не толькі колер пралетарскага сцяга, сімвал сацыялістычнага руху, але і колер сцягоў, пад якімі воіны-беларусы і літоўцы змагаліся супраць крыжакоў, у тым ліку і пад Грунвальдам. «Пагоня» красавалася на чырвоным фоне сцяга. Так што чырвоны колер мае свае глыбокія гістарычныя карані.

А белы? Чамусьці мы забываем, што Русь у нас, як сказаў Францішак Багушэвіч, — «не вялікая, не малая, не чырвоная, не чорная яна была, а белая, чыстая: нікога не біла, не падбівала, толькі баранілася». Дык чаму ж гэты белы колер — колер першароднай чысціні, што так надзейна захаваўся ў нашай назве, у найменні ўсяго народа, не павінен захавацца і ў сцягу?

Спалучэнне белага і чырвонага ёсць у нашых суседзяў — палякаў. Паўтараць польскі сцяг у нас няма падставы. А гэта значыць, што патрэбна нейкае іншае спалучэнне, але іменная белага і чырвонага колераў. Гэтага патрабуе гісторыя, гэта апраўдваецца і сучасным станам. Між тым супраць спалучэння бела-чырвона-белага колераў пакуль што ніхто не выказаў хоць колькі-небудзь пераканаўчых довадаў.

Уладзімір КАЗБЯРУК,
кандыдат філалагічных навук.

г. Мінск.

□ **СА ЗДЗІУЛЕННЕМ** прачытаў неяк у друку заметку з прапановай паскарачаць раённыя газеты, зрабіць адну рэдакцыю на 3—4 раёны.

Якія ж довады на карысць гэтага меркавання прыводзяцца? Аказваецца, гэта эканамічная выгадна. Па-другое, «у кожным нумары «раёнкі» не магчыма даваць цікавыя і праблемныя матэрыялы», піша аўтар. Толькі хацелася б спытаць: а ў той жа зальнай гэта можна зрабіць? А ў іншых газетах кожны выпуск мае такія матэрыялы? Ды і наогул: друкаванае слова кідаюць на вагі — выгадна ці не? Нібы пра выраб галёшэ ідзе размова.

Памятаю, у часы Хрушчоўа была ўжо такая завіруха наконт скарачэння раённых газет. Парэзганялі іх работнікаў, потым цэлымі гадамі не маглі ўкамплектаваць рэдакцыйныя штаты.

А ў нас, на Беларусі, тут узнікае і яшчэ адна праблема. Родная мова і так загнана ў запечак, дык яшчэ і раёнку знішчыць? Газету, з якой кожны сельскі чытач пачынае праглядваць пошту?

І яшчэ. Якой бы змястоўнай ні была занальная газета, яе тыраж застаецца ў межах таго раёна, дзе яе пачнуць выпускаць. А то і ўпадзе.

Садаклад Ніла Гілевіча

правапіснай сістэмы, якой мы карыстаемся і дагэтуль. Толькі ў 1957 г. у выніку намаганьняў Якуба Коласа быў адменены «славянскі» палітызаваны дадатак 1934 г. з яго выключэньні ў напісанні 11-ці інтэрнацыянальна-рэвалюцыйных слоў імяў правадыроў.

Хоць нямаюць хто выказваецца за здавальняючае становішча сённяшняга правапісу, усё ж аб'ектыўныя законы нашай мовы, якой няласкава для Беларускай нацыі апошнія стагоддзі не давалі разгарнуць свае плечы, паўнапраўна сфарміравацца ў сваім літаратурным статусе, бласпярэчна, патрабуюць удасканалення правапіснай сістэмы.

Я толькі супраць нецярплівай паспешлівасці ў гэтым найтанчэйшым пытанні: маўляў, адным ранейшае, а там будзе бачна. Паслухаемся давайце хоць бы таго ж Б. Тарашкевіча, да якога збіраемся вярнуцца. «Аўтар «Беларускай граматыкі для школ», — пісаў ён у прадамовы да перапрацаванага і пашыранага выдання 1929 г., — сам цяпер бачыць дужа выразна цэлую чараду яшчэ спрэчных пытанняў (у аканні, у правапісе чужаземных слоў і інш.), бачыць патрэбу ў магчымасці спрашчэння правапісу, але не бярыцца праводзіць якія-кольвэчы паважнейшыя змены такім індывідуальна-партызанскім спосабам, накідаючы свой праект праз школьны падручнік. Гэта павяло б толькі да шкоднага хаосу».

Бо тутакж паспех, запраўды, можа быць людзям на смех. Горш за тое: непавязаныя пасабныя змены «на лепшае» могуць заграмадзіць і заградыць дарогу да запраўды добрай рэформы».

Нам сёння як ніколі трэба зыходзіць з задавалення агульнабеларускіх інтарэсаў, не звяжачы ні на якія цэнтрабежныя памкненні гарацых галоў. Яшчэ не хапала пасварыць між сабой дыялекты ў нашай мове пры яе сённяшняй немачы. Дапушчэнне «л» сярэдняга хай сабе ў залазычаных словах нахштальт «геалёгія», «Лёндан» (хоць у англійскай мове «л» заўсёды цвёрдае), якое прапаноўваў для дасягнення ўсё таго ж еўрапейскага кантэксту, перакананы, не будзе прынята ўсім рэгіёнам паўночнаўсходніх гаворак, наўрад ці пагодзіцца на яго і цэнтральная. Скажыце, на якую ліхату нам мяняцца на адно «л» сярэдняе, калі ў нашай мове найбагацейшы дыяпазон ад мяккага да цвёрдага «л»?

Да таго ж у спрэчках пра культуру мовы непазбежны і суб'ектыўнасць, кожнаму з нас уласціва аддаваць перавагу варыянт у свайго роднага дыялекту, галоўны аргумент тут у нас так гавораць.

Радуе пастаянная заклапочанасць чысціцей мовы Яна Скрыгана, Максіма Лужаніна, Васіля Віткі, Фёдара Янкоўскага і іншых нашых майстроў слова, але чымсьці і засмучае іх залішняя пурытанства.

Закранаю гэтае пытанне не толькі таму, што абсалютызаваць нейкі адзін моўны варыянт, з-за якога часам і ўся гарачыня спрэчкі, сёння ў навуцы не прынята. Далася ж нам у знакі логіка выключанага трэцяга!

Варыянтнасць, калі хочаце, важны паказчык устойлівасці і багатага сістэмы, яна больш гнуткая, калі ў наяўнасці дадатковыя запасныя хады. Мова вельмі клопаціцца аб тым, каб не быць пракраставым догам для думкі. Варыянты — гэта ж сінонімы, на якім бы ўзроўні — лексічным, граматычным ці сінтаксічным — яны ні былі.

У сваіх клопатах аб захаванні вобразнай чысціні мовы мы ніяк не павінны (ды, відаць, і не зможам) супрацьстаяць працэсу сённяшняга лексічнага папаўнення мовы. Нам ніяк нельга, пад выглядам якога б там ні было пурытанства, зводзіць мову ў аўчанку, калі толькі мы не хочам аддаліць сваё слова ад веку і канчаткова звучыць яго ўдзел у разнастайнейшых сферах сучаснага жыцця.

Не бяда, калі мова наша нейкі час будзе існаваць у двух планах: «кандова»-народным і яшчэ не апрацаваным ёю з-за

паспешлівага сённяшняга запозычання. У нашай мове пакуль досыць моцны механізм асіміляцыі іншародных уплываў, калі мы яго толькі не падсячым пад гарачую руку сённяшніх рэформ.

Праўда, адным мовазнаўцам ніяк не ўправіцца з гэтым паскораным моватворчым працэсам, каб хоць збольшага кантраляваць сітуацыю з пашырэннем грамадскіх функцый нашай мовы. Нейкую частку даследаванняў можа ўзяць на сябе Інстытут літаратуры імя Я. Купалы, тым больш, што многія моўныя праблемы знаходзяцца непасрэдна на скрыжаванні яго інтарэсаў.

Кожны з нас як самую крыўную справу павінен усведамляць свой удзел і сваё месца, урэшце, асабістае заданне для сябе ў пачэсна-святлым руху за адраджэнне роднага слова. Не адраджэнне роднага слова, а апошнюю ролю адыграе тут Таварыства роднай мовы, але як яму выбіцца на сярэдзіну жывой народнай плыні, калі дзейнасць большасці сённяшніх грамадскіх таварыстваў гэтак зафармалізавана і абюра-крачана? Ды яшчэ тут пад бокам ад пачатку мёртва-народнага гандлярскага таварыства кнігалюбаў!

У пошуках шляхоў абуджэння годнасці нацыі дзевядзеца ўжыць «мазгавы штурм» у адшуканні свежых думак, меркаванняў, прапаноў, практычных захадаў.

Таварыства трэба будаваць як таварыства беларускіх кніжнікаў, не кнігалюбаў, а любамудраў, рэдкіх цаніцеляў мовы і мовазнаўчых ведаў. Паспрабуйце разгарнуць справу нам найлепш за ўсё пашчасціце на краязнаўчай аснове. З сорамам даводзіцца прызнацца, як занябана ў нас гэтая справа. А некалі ж у 20-я гады Тэрміналагічная камісія праз разлічаную краязнаўчую сетку, праз наладжаныя спраўдны мовазнаўчы рух дасягнула цуду, зборы дыялектнай лексікі ў Інбелкультыце перабалілі за 2 мільёны.

Моўна-краязнаўчы, урэшце, энцалогічны гурток, музей у школе, у бібліятэцы, на прадыемстве, дзе збіраліся б лексіка, тапонімы, звесткі пра мясцовую флору і фауну, пра забытую гэтак у нас старадаўнасць — як бы мы адным толькі гэтым вярнулі людзей да зямлі, да свайго кута. А то ж сёння амаль не кожны юнак становіцца пералётнай птушкай.

Мы папраўдзе занябалі многія жыццёвыя крыніцы і ўжо не ведаем, адкуль браць жывой сілы, чакаць падмогі ў сённяшняй нашай злыбядзе.

Можа, хоць бяда даламожа нам аднавіць нацыянальную аўдыторыю, згуртаваць свайго чытача, якога мы нямаюць і па сваёй віне пагублялі.

Як мне ўяўляецца, не менш важнае Таварыства роднай мовы і для саміх культурных дзеячаў, натхніцеляў гэтага руху. Кожны пісьменнік павінен сумаваць па сваім асяродку аматараў мовы, дзе акумуліраваліся б вышэйшыя веды аб ёй, як гэта прыгожа і натхніла рабілі мастакі слова ў мінулыя часы.

Ад нас, нарэшце, патрабуецца даць аматару жывую абноўленую канцэпцыю роднай мовы. Сённяшнія веды дазваляюць разглядаць чалавечую моватворчасць, як адну з самых глыбінных таямніц жыцця, што, як і ў часы І. Тургенева, дорыць радасць існавання, слухаючы апарай і надзеяў у дні трывог і распачага роздуму аб нашым загадкава-драматычным стагоддзі.

Нашы папярэднікі, культурныя дзеячы XIX стагоддзя, што пад забаронай, часам, як В. Дунін-Марцінкевіч, заклаўшы нярэдка адкладаў пяро, бо не было за што купіць паперы), стварылі новую нацыянальную літаратуру і літаратурную мову, кінуўшы заклік, і выклік, і папрок нашым пакаленням! Ці зможам мы і з большымі мажлівасцямі, і пры грашах, і ў больш людскіх абставінах ураваць нацыянальную справу?

Усім нам хочацца, каб наша моўная галінка зноў усшумела на зямным дрэве, ды аднаго жадання мала, патрабуецца ахвярна праца на гады і гады.

Відаць, больш мэтазгодна было б вызначыць тэму нашай гаворкі так: «Нацыянальная самасвядомасць і лёс роднага слова». Таму што ўсіх нас, не сумняваюся, перш за ўсё хваляе імяна гэта — лёс нашай мовы, у якім становішчы яна сёння і што з ёю будзе заўтра. Відавочна, што ў такім разе трэба пачынаць з паняцця нацыянальнай свядомасці, без чаго размова і пра лёс і пра культуру слова не будзе мець грунту. Думаецца, што ў нашых умовах паняцце культуры слова можна разумець і як лёс роднага слова. Бо толькі калі будзе культура слова, культура вуснай і пісьмовай мовы — будзе забяспечаны ёй і трывалы жыццёвы лёс, мова будзе жыць і будзе ў нашане; мова, у якой не падтрымліваецца і не развіваецца культура, мова, якая не даглядаецца, не вырошчваецца, не культывуецца, — непазбежна хірэе, разбураецца, дэградуе і як літаратурная мова нацыі — гіне. Што, на вялікі жаль, і становіцца ў нас рэальнасцю, становіцца і можа стаць, калі не сплахніцца і не ўратаваць, пакуль яшчэ не позна. Але каб ратаваць — трэба добра разабрацца ў сітуацыі, трэба даследаваць і выясніць для саміх сябе ўсе аспекты праблемы, выясніць, якімі шляхамі і спосабамі можна выправіць становішчы, якія канкрэтныя намаганні грамадскасці, у тым ліку і нашы пісьменніцкія, паслужаць гэтай найлепш, прычым — паслужаць імяна сёння, на сучасным этапе перабудовы, з улікам і дадзенага нам самой гісторыі шанцу і рэальных магчымасцей. Восі і хацелася б, каб мы сёння выказаліся, уяўляюцца вырашэнне гэтай праблемы нам, не забываючы і пра першапачатковую задуму пленума — пра культуру ўласнага слова, слова, якое ў нашых кнігах.

Не думаю, што ў нашым становішчы быў бы разумны падыход, паводле якога нібыта ўсё можна вырашыць лёгка, з ходу, амаль адным махам. Гэта быў бы спрошчаны падыход, у якім больш жадання і эмоцый, чым цярозлага, удумлівага аналізу сітуацыі. Як сведчаць многія многія выступленні ў друку, па радыё і з тэлеэкрана, у нас наконт моўнага пытання яшчэ поўны сумбур у свядомасці, хаос, «нянзўнасць і смуга». Гэта і зразумела: пытанне дзясяткі гадоў шырока, усенародна не абмяркоўвалася, яго проста не існавала, лічылася, што наконт мовы — усё яснае: яснага: зліваем — на этапе развітога — усё мовы ў адзін кацёл, перамяшваем харашынка — і гатова: ешце на здароўе! Пагодзімся, што падобнае разуменне гэтай надзвычай складанай праблемы, якое, на вялікі жаль, пайшло зверху, цягам доўгага часу насаджалася ў ўсталявалася ў свядомасці мільяну людзей, тым больш, што яно вельмі актыўна падмацоўвалася адпаведнай, практыкай. У выніку — выраслі цэлыя пакаленні, якія прынялі за разуменне і натуральнае тое, што не было ні разумным, ні натуральным, што было па сутнасці крайне грубым скажэннем ле-

нінскай нацыянальнай палітыкі ў галіне культуры. І вось пяпер для гэтых пакаленняў людзей — у значнай меры, я скажаў бы, без віны вінаватых — сама пастаноўка пытання аб адраджэнні беларускай нацыянальнай культуры і мовы, — няйначай грім з яснага неба. Першае іх рэагаванне: а навошта гэта? Нашто? Каму гэта трэба? Кучцы пісьменнікаў? І ў гэтым сваім неўразуменні многія з іх — шчырыя. Яны запраўды даўно звывкліся са станам рэчаў і лічылі, што працэс у сферы культуры і мовы развіваецца ў нас нармальна. Да якой нацыі, да якой культуры прыналежаць — яны перасталі ўжо пра гэта думаць. Яны, давадзем думку да канца, перасталі быць людзьмі нацыянальна свядомымі. У іх разуменні звывклую поўную яснасць хтосьці хоча цяпер абярнуць у цёмнасць. І яны пратэстуюць, лішнія душэўныя турботы іх не спакушаюць. Тым больш, што аўтарытэтамі для іх у гэтым пытанні нярэдка выступаюць адукаваныя, свядомыя вялікадзяржаўныя шавіністы.

І так, пытанне аб нашай нацыянальнай самасвядомасці. Яно і пастаўлена ў загаловак тэмы пленума. Апраўдана пастаўлена, бо пачынаць трэба з гэтага. Каб счэплены ў састаў вагоны лабеглі — паперадзе іх павінен быць паравоз. Нацыянальная самасвядомасць і выступае ў ролі такога паравоза, той цягавы сілы, якая цягне за сабою ўсё, што забяспечвае існаванне і нармальную жыццяздзейнасць нацыі. Таму і найпершы наш клопат сёння, як я разумею, гэта клопат пра развіццё, пашырэнне і паглыбленне нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа. Цяжка і горка гаварыць пра гэта сёння — пасля таго, як мы адзначылі 70-годдзе БССР, суверэннай беларускай дзяржавы, але слова ўзята не для таго, каб яшчэ раз паплакацца, а для таго, каб падзяліцца некаторымі думкамі наконт практычнай работы, якая ўсіх нас, нераўнадушных да лёсу свайго народа, чакае і якую ніхто за нас не зробіць.

Азірнемся крыху назад: як ішло развіццё нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа на працягу адзначаных 70-ці гадоў? З вялікімі перападамі. Найбольшы ўзлёт прыпадае на 20-я гады, калі ажыццяўлялася спецыяльная, прынятая партыяй і ўрадам рэспублікі, праграма беларусізацыі. Падкрэслім: курс на ўсебаковае развіццё нацыянальнай культуры і мовы быў узяты партыяй і ўрадам — і гэта дало незвычайны плён. У 30-я гады пачаўся і аж да вайны цягнуўся спад заікаўленасці ў развіцці беларускай культуры і рэзкае затуханне ўзбуджанай раней нацыянальнай самасвядомасці — таксама па ініцыятыве зверху. У гады Вялікай Айчыннай зноў назіраецца пэўны паварот да нацыянальнай ідэі, да гісторыі і культуры Беларусі — і зноў жа пачынаюць ад партыянага і дзяржаўнага кіраўніцтва; і мы ведаем чаму: не ад гарачага беларускага патрыятызму, а проста суровыя вясныя абставіны прымусілі. Гэта ажыццеленне нацыянальна-патрыятычных настрояў было неглыбокае і нетрывалае — замінаў страх, незабытыя жахі 37-га. З паловы 50-х вядзецца адлік новага наступу на беларускую культуру і мову, на беларускую школу і кнігу, — асабліва магутны і бялітасны быў ён у наступныя 60—70-я гады. І вядома ж, гэты наступ ажыццяўляўся не па просьбе «трудящихся» — Белоруссии». Агульнавядома, што Хрушчовым, са згоды яго папличнікаў, была дадзена адкрытая ўста-

ноўка на зліццё нацыі, значыць, на ліквідацыю нацыянальных культур і моў. Ну, а нашы кіраўнікі рэспублікі як бы толькі гэтага і чакалі: так узляліся завыхацца каля Катла «слияння», што нават заслужылі пахвалу з найвысоку, — у прыклад паставілі: от, малайцы беларусы, першыя ў камунізм прыйдзецца! Гэта «завыханне каля Катла» цягнулася добры трыццаць гадоў, вынікі яго сёння відны, можна сказаць, усяму свету. Нібы ў перадсмяротнай агоніі, мы вымушаны былі закрываць, залемантаваць: «ратуйце!». І нас, вядома, пачулі. Тым больш, што закрывалі не адны мы, беларусы.

У час, пасля Красавіцкага (1985) Пленума ЦК КПСС, на самым высокім партыйным узроўні было прызнана, што ў сферы міжнацыянальных адносін наогул і нацыянальных культур і моў у прыватнасці накіпалася нямаюць дзевядзецца праблем, якія дзевядзецца вырашаць. Сёлета адбудзецца, як вы ведаеце, спецыяльны Пленум ЦК, прысвечаны гэтаму пытанню. Хоць і з пэўным прамауроджаннем, але да культурна-моўнай сітуацыі ў Беларусі павярнулася тварам і партыяна-савецкае кіраўніцтва рэспублікі. Калі яшчэ, можа, ранавата гаварыць «лёд крапнуўся», то, відаць, можна сказаць: трэцічны пайшлі, водгулле чуто, і калі не ўдарачць новыя маразы — лёд кранецца. На ўрадавым узроўні складзены дзве вялікія праграмы — «Родная мова» і «Спадчына», якія зараз сіламі Міністэрства адукацыі і культуры, з удзелам АН БССР, творчых саюзаў і іншых грамадскіх арганізацый удакладняюцца, дапрацоўваюцца.

Дарэчы, менавіта ў адпаведнасці з праграмай «Спадчына», ЦК КПБ толькі што прыняў пастанову аб збудаванні помніка К. Каліноўскаму ў Гродне, помніка К. Тураўскаму ў Тураве і помніка В. Вашчылу ў Крычаве. Надзвычай прыемная і радасная навіна! Адрозны трэ помнікі тром выдатным постацям нашай нацыянальнай гісторыі — гэта робіць уражанне! І больш таго — абуджае добры надзеі. Несумнінна, што практычнае ажыццяўленне названых праграм наклдзе пачатак істотнаму зруху ў справе адраджэння беларускай мовы і нацыянальнай культуры ў Беларусі. Праўда, у нас няма гарантый, наколькі паслядоўна і няўхільна гэтыя праграмы будуць ажыццяўляцца: ці не застануцца многія іх пункты на паперы? Падставы для сумненняў і трывогі ёсць, бо цэлымі дзясцігоддзямі мы навучаны: цяжэй за любое іншае было вырашыць у нас якое-небудзь пытанне ў карысць беларускай мовы і культуры, у карысць таго, што наспрыяла б росту беларускай нацыянальнай самасвядомасці. Гэта апошняе некаторымі адказнымі таварышамі прызнавалася толькі на словах.

А між тым — без росту нацыянальнай самасвядомасці, без росту пачуцця нацыянальнай гордасці ў шырокіх масах народа мы не выведзем нашу мову і культуру з таго катастрафічнага становішча, у якім яны апынуліся. А гэта значыць, што пераважнай задачай у сферы ідэялогіі мы павінны лічыць фарміраванне ў нашых людзей здаровай нацыянальнай свядомасці і ўсімі даступнымі нам спосабамі садзейнічаць гэтаму. Не магу прэтэндаваць на асвятленне ўсіх гэтых спосабаў ці шляхоў і сродкаў, і таму спынюся толькі на некаторых. Па-першае, трэба патрабаваць ад нашых грамадазнаўцаў сур'ёзных і грунтоўных наву-

(Працяг на стар. 8).

Гутаркі ў перапынку. В. Быкаў, В. Влкіт і С. Грахоўскі.

С. Законнікаў, А. Дудараў і А. Жук.

(Пачатак на стар. 7).

кова-тэарэтычных распрацовак па пытаннях развіцця беларускай мовы і культуры ад старажытнасці і да нашых дзён. Пры гэтым ускрыць прычыны, якія садзейнічалі і садзейнічаюць аслабленню нацыянальнай і гістарычнай самасвядомасці ў нашым народзе, у прыватнасці—такія, як лясавы рэвалюцыйнае вульгарызатарства ў грамадскіх навуках Беларусі, як зруйнаванне галоўнай сацыяльнай базы нашай нацыянальнай культуры—беларускага сялянства, агромністага класа земляробаў, як руйнаванне здаровых народных абрадаў, традыцый, звычаяў і іншай духоўнай спадчыны. Справа ў тым, што яшчэ і дагэтуль касякамі ідуць у друку публікацыі, у якіх адстойваюцца застарэлыя, дагматычныя погляды на нацыянальнае пытанне і яго вырашэнне ў сучасных умовах. Напрыклад, высокатэтулаваныя таварышы чорныя па беламу пішучы, што нельга беларускай мове надаваць статус дзяржаўнай, бо супроць гэтага быў не хто іншы, як У. І. Ленін. Прачытаеш такое—і думаеш: што гэта? Сапраўды недасведчанасць, няведанне і неразуменне ленінскіх прац па нацыянальным пытанні, ці гэта наўмыснае хітраванне, ашукаванне, з разлікам на тое, што масавы чытач газеты або часопіса не палезе ў Збор твораў Леніна правяраць, што, калі і ў якім кантэксце там у яго сказана. А сказана ж так выразна: нельга рускую мову рабіць адзінай дзяржаўнай мовай для ўсёй шматнацыянальнай краіны.

Або ў некаторых псеўда-тэарэтычных разважаннях на старонках рэспубліканскіх выданняў увогуле ставіцца пад сумненне самастойнасць беларускага народа, беларускай нацыі. Маўляў, рускі народ адзін, а беларусы, украінцы і вялікарусы—гэта ўсяго тры племені аднаго агульнага народа. Вось так! Жылі мы жылі—і дажыліся: прабыўшы сотні гадоў самастойным славянскім народам—раптам ператварыліся ў племя, адкінуліся назад, у эпоху да фарміравання і станаўлення нацыі. Узнікае пытанне: чаму гэтыя баламутныя пісанні друкуюцца ў таважных выданнях? Кажане: п'юралізм, свабодны абмен думкамі? Выбачайце, гэта не п'юралізм, а штось іншае. Пазбаўленне цэлага народа, даўным даўно прызнанага ў свеце, права называцца самастойнай нацыяй ёсць публічная абраза гэтага народа. Калі гэта ўсё сур'ёзна—дык абраза такога характару падлягае судоваму пакаранню. Калі ж гэта проста дурнота, неразумныя, блазенскія жаргі—дык ці месца ім на старонках партыйных і грамадскіх выданняў? Хоць бы падумалі, таварышы рэдактары, з кім нашы дамашнія тэарэтыкі пяюць ва унісон. Год за гакам назад у Мінску хадзіў па руках, у падазрона вялікай колькасці, экзэмпляр заакіянскай газеткі «Рускі голас» з вялікім—на дзве поўныя паласы—артыкулам нейкага Рада-

гаста, у якім названы аўтар страшэнна абурэцца выступленнямі ў Маскве на пісьменніцкіх з'ездах і пленумах Барыса Алейніка і Ніла Гілевіча і даводзіць, што гэтыя зламаныя робяць надзвычай шкодную справу: расколююць адзіны рускі народ на тры часткі. Тое, што нейкі духоўны водпрыск Пабеданосцава або Каткова залемантаваў за акіянам і змясціў у эмігранцкай газетцы свой «тэарэтычны» опус—мяне не здзівіла. Здзівіла іншае: з якім стараннем гэты опус множыўся на ксераксах і распаўсюджваўся сярод мінчан. Некаму ж вельмі да душы прыйшла пазіцыя чарнасоценца, некаму вельмі ж хацелася апрацаваць і прасвятліць няўцямных беларусаў, якія дагэтуль не зразумелі, што ніякі яны не народ і не нацыя.

Гэта—першае, што нам трэба рабіць дзеля павышэння нацыянальнай самасвядомасці народа: не ўступаць і даваць бой усякай тэарэтычнай блытаніне, хлусні і ашукаванству.

Па-другое, нацыянальная самасвядомасць самым цесным чынам звязана з гістарычнай самасвядомасцю, рост першай немагчымы без росту другой. Наша веданне ўласнай гісторыі ўсё яшчэ вельмі прыблізнае, хця першыя адзнакі перамен, першыя поспехі на шляху перамен—адбываюцца літаральна на вачах: маю на ўвазе грунтоўныя працы М. Улашчыка і М. Ермаловіча, кнігі В. Грыцкевіча, А. Мальдзіса, К. Тарасова, В. Круталевіча і іншых. Маю на ўвазе і выданне нашай літаратурнай публіцыстычнай і навуковай класікі, якое пачалося, выданне нацыянальнага фальклору. Але ўсё гэта, таварышы, зноў жа трэба лічыць толькі пачаткам і знаць і помніць, што ўся работа яшчэ наперадзе, у тым ліку і па выданні нашай літаратурна-гістарычнай спадчыны: беларускіх летапісаў, статуаў, судзэбнікаў, твораў палемічнай літаратуры XVI—XVII стст., прац такіх літаратараў і навукоўцаў, як А. Ельскі, і інш. Хачу выказаць і адну зусім канкрэтную прапанову ў гэтым плане, паставіць перад нашымі выдаўцамі адно заданне ў ліку першачарговых. А іменна: калі мы хочам сёння істотна дапамагчы абуджэнню нацыянальнай самасвядомасці нашага шырокага чытача—трэба неадкладна перавыдаць фотаспосабам усе камплекты газеты «Наша Ніва» за ўсе гады яе існавання. Упэўнены, ні адно навуковае даследаванне тагачаснай гісторыі Беларусі і нават многія разам узятыя не скажуць чытачу столькі, колькі яму скажа «Наша Ніва»—колькі скажа яго душы і сэрцу, яго свядомасці і сумленню! Вядома, перавыдаць яе трэба фарматам у натуральную велічыню, каб лёгка чыталася, і вялікім тыражом. Дарэчы, гэта спыніла б назаўсёды і спрэчкі пра грамадскі і палітычны накірунак «Нашай Нівы»: тысячы чытачоў самі б пераканаліся, што гэта была сапраўды народная газета, адна з самых дэмакратычных газет

тагачаснай Расіі. Апрача гэтага, ёсць і яшчэ ў мяне—што датычыць уладанняў Камыда—адна прапанова. Прапанова гэта, зрэшты, не новая, выказвалася яна ўжо безліч разоў, а воз, як-то кажуць, і зараз там. Сорак восьм гадоў назад, у сувязі з нямецка-фашысцкай акупацыяй Беларусі, перастаў выдавацца насценны адрывны календар на беларускай мове. І з таго часу мы, культурная еўрапейская нацыя, дзяржава-засваляніца ААН, член ЮНЕСКА, жывём без свайго ўласнага календара! Проста ў галаве не ўкладваецца, як можна цягам цэлага паўстагоддзя так не паважаць свой народ, што нават насценнага календара не выдаць для яго. Апошняе племя пігмеяў, утварыўшы сваю пісьменнасць, пачынае з выдання ўласнага календара. Ніводнай нацыі ў свеце няма без адрывнога насценнага календара на роднай мове. Ніводнай—за выняткам нас, беларусаў. Амаль пяцьдзесят гадоў нашы выдаўцы ўсё тлумачаць нам нейкую прычыну, чаму яны не могуць выдаць беларускі календар. Прычына, вядома, смехатворная, калі мець на ўвазе, што нават пры фашыстоўскім урадзе Пилсудскага ў Польшчы выдаваўся адрывны насценны календар на беларускай мове. Што застаецца думаць патрыстам роднага слова? А тое, што такі календар у нас не выдаецца наўмысна, таму што гэта эфектыўны сродак штодзённага ўздзеяння на свядомасць многіх тысяч людзей, дакладней—сродак выхавання іх нацыянальнай самасвядомасці. Нехта скажа: ну, навошта так? Ды гэта проста наша бесталковасць і толькі! Не знаю. Бесталковасць даўжынёй амаль у 50 гадоў! Дык чым яна лепш за свядомае злачыства?..

Трэцяе, на што хацелася б звярнуць увагу ў клопатах пра нашу нацыянальную самасвядомасць,—гэта неабходнасць выяўляць, паказваць і прапагандаваць самабытнасць беларускага народа, адметнасць яго характару, яго звычаяў і нормаў, яго фальклору, побыту, а сама найперш—яго мовы. Трэба дапамагчы народу ўсвядоміць гэту сваю нацыянальную самабытнасць. Пісьменнікі, напэўна, лепш за ўсё могуць гэта рабіць сваімі творамі—праз яркія нацыянальныя характары і, канешне ж, праз мову, праз майстэрскае абыходжанне з родным словам. Наконт роднага слова і нашага з ім абыходжання можна гаварыць шмат-шмат невяселага, і я спадзяюся, што таварышы, якія збіраюцца выступіць, скажуць, не абыдуць гэтага. Адна з самых вялікіх бед нашай мовы—бязбожнае, жахлівае калькаванне з рускай і лексікі, і фразеалогіі, і сінтаксісу. Падобна на тое, што мы ўжо проста не заўважаем у сваёй мове гэтай страшнай немачы. А менавіта гэта калькаванне дае падставу многім недасведчаным людзям рабіць выснову: дык гэта ж тая самая руская мова, толькі сапаваная,

скажоная вымаўленнем! Канешне, мы знаходзімся ў цяжкіх умовах, штодзень і на кожным кроку мы чужым наўкола сябе мову рускую, гэта і робіць неўпрыкмет сваю справу. І аднак жа апраўдвацца не выпадае. Права на апраўданне пісьменніку не даецца наогул. Тою мовай, на якой у нас выходзяць многія кнігі, наўрад ці прывабіш чытачоў, падвысіш аўтарытэт нашага роднага слова. Думаю, што не толькі чытачам, але і нам, аўтарам, трэба часцей чытаць і перачытваць зборнікі беларускага фальклору і класікаў беларускай літаратуры. Навошта, напрыклад, чытаць пяць ці сем тамоў бяскроўна-анемічнага пісання? Лепш яшчэ ці сем разоў за кошт гэтага прачытаць маленькі томік Лукаша Калюгі—дык узбагацішся не толькі мовай, але і чалавечнасцю!..

Прысутныя ў зале таварышы напэўна ўжо ведаюць, што па ініцыятыве сакратарыята СП БССР у нас ствараецца Таварыства беларускай мовы, ужо адбылося пасяджэнне яго аргкамітэта, працуе рабочая група—рыхтуецца ўстаноўчы з'езд Таварыства. Ініцыятыва гэта, як вы разумееце, прадыхтавана тым жа клопатам: скарыстаць і такую магчымасць шырокай грамадскай работы па выхаванні павагі і любові да роднага слова, па абуджэнні нацыянальнай свядомасці, выхаванні патрыятызму і інтэрнацыяналізму. Першыя водгукі на гэту ініцыятыву—і вусныя і ўдэльныя—вельмі добрыя, выказваецца задавальненне і падтрымка. Многія і многія, адчуваецца, гатовы душою падключыцца да такой працы і паспрыць таварыству.

На заканчэнне хацеў бы яшчэ раз падкрэсліць, што праблема праблем і задача задач для нас—абуджэнне і павышэнне нацыянальнай самасвядомасці нашага народа.

На вялікі жаль, усведамленнем гэтай задачы пранікся яшчэ далёка не ўсё г.зв. дзяржаўны культурны апарат, ці сказаць шырэй—вялізная армія ідэолагаў, асабліва сярэдняга і ніжэйшага звяна. Многія з іх усё яшчэ глядзяць на зусім зразумелыя пачынанні ЦК КПБ і урада рэспублікі з неўразуменнем і нават з асуджэннем: нашто яны, маўляў, заігрываюць там з нацыяналістамі? Замест таго, каб пасадыць на месца, ідуць у іх на паваду!.. Хочацца верыць, што голас праўды дойдзе і да ўсіх гэтых скептыкаў і нігілістаў. Нядаўняе выступленне ў нас на партсходзе сакратара Віцебскага абкома КПБ І. А. Навумчыка пераконвае, што пры жаданні і добрым асабістым прыкладзе гэта зусім магчыма.

Ну, а пакуль мы павінны рабіць работу такую ж, як і вострыя гадоў назад рабілі нашы бацькі і дзяды, беларускія інтэлігенты нашаніўскай пары. Толькі нам у параўнанні з імі намога цяжэй. Бо яны—цёмных і непісьменных—вучылі ўпершыню, а мы—і пісьменных і нават шыбка грамадскіх—павінны перавучваць нанова.

ПЕРШЫМ у спрэчках наступіў В. Рагойша. Дакладчык і садкладчык, сказаў ён, далі нам па сутнасці два накірункі для нашых выступленняў: навукова-дзелавы і грамадска-палітычны (ці грамадска-публіцыстычны). Важнейшыя пытанні, якія мы сёння абмяркоўваем, звязаны з палітыкай. Амаль год я працую ў ВПШ, якраз там, дзе выходзяць савецкія, партыйныя кадры, дзе яны павышаюць сваю кваліфікацыю. Безумоўна, працэсы, якія адбываюцца зараз у нашым грамадстве, закранаюць рэспубліканскую школу камсамольскіх работнікаў і ідэалагічныя курсы пры ўсіх 6 рэспубліканскіх абкомах партыі. І гэта добра. Калі сёння мы гаворым аб павышэнні культуры беларускай мовы, пашырэнні нацыянальнай свядомасці народа, то, як мне здаецца, і ВПШ, і іншыя навучальныя ідэалагічныя ўстановы—не павінны заставацца ўбаку.

Вучэбныя планы ў іх зацверджаны яшчэ да перабудовы. Праўда, у апошні час унесены некаторыя змены. Так, два гады назад у вучэбны план ВПШ уведзены курс «Асновы сацыялістычнай культуры». Але ў большасці планы застаюцца старымі. Мы выкладаем на курсах толькі тыя прадметы, якія рэкамендуе Акадэмія грамадскіх навук пры ЦК КПСС. Каб навярнуцца тварам да развіцця нацыянальнай свядомасці, трэба перагледзець навучальныя планы гэтых устаноў. Карыстаючыся тым выпадкам, што ў нас сёння прысутнічаюць адказныя партыйныя кіраўнікі, я хацеў бы прапанаваць увесці ва ўсе вучэбныя ідэалагічныя ўстановы рэспублікі курс беларускага ўстаўнаўства, ці рэспубліканскага ўстаўнаўства, у якім маглі б сінтэтычна аб'ядноўвацца пытанні культуры, літаратуры, гісторыі Беларусі. Без такога курса і надалей з ВПШ будучы выходзіць партыйныя кіраўнікі, якія не ведаюць культуры Беларусі, яе гісторыі, літаратуры. Нядаўна ў «Звяздзе» былі прыведзены такія лічбы: сярод першых сакратараў райкомаў 96 працэнтаў закончылі тэхнічныя навучальныя ўстановы. Гэта значыць, што 96 працэнтаў кіраўнікоў у ВНУ зусім не вучыліся ні беларускай мове, ні культуры, ні літаратуры Беларусі. І тут не віна а бяда іх, што яны, дайшоўшы да пасады сакратара райкома і нават вышэй, не ведаюць многіх элементарных рэчаў з галіны рэспубліканскага ўстаўнаўства.

Настаў час, каб у ВПШ, на ўсіх курсах павышэння кваліфікацыі ідэалагічных работнікаў выкладалася і беларуская мова.

Далей прамоўца спыніўся на праблеме так званай «скрытнага» перакладу, калі тэксты, якія першапачаткова ўзнікаюць на рускай мове, перакладаюцца на беларускую і чытачоў успрымаюцца як першапачаткова беларускія. Да «скрытнага» перакладу, на думку В. Рагойшы, адносяцца і пераклады класікаў марксізму-ленінізму, партыйных пастаноў і г. д., якія перакладаюцца з рускай мовы ананімнамі перакладчыкамі сектара перакладу Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, выдавецтва «Беларусь», БЕЛТА, дзе, на жаль, працуюць не лепшыя перакладчыкі сілы рэспублікі. Прамоўца падрабязна спыніўся на пытанні перакладу твораў У. І. Леніна на беларускую мову. Ён адзначыў, што творы К. Маркса і Ф. Энгельса лепш было б перакладаць з арыгінала, г. зн. з нямецкай мовы, а не з рускага перакладу, як гэта мяркуецца зрабіць. Перакладамі нярэдка займаюцца людзі выпадковыя, сказаў ён, якія падчас не маюць нават філалагічнай адукацыі, а бывае—проста элементарна непісьменных. А іх жа прадукцыя штодзённа трапляе на стол чытача ў выглядзе кніг, брашур, перыядычных выда-

ВЫСТУПЛЕННІ Ў СПРЭЧКАХ

няў, гучыць па радыё, тэлебачанні. Думаецца, наспей час, каб на філфаку БДУ імя У. І. Леніна стварыць хоць бы невялікае перакладчыцкае аддзяленне, на якім бы людзям, ахвочым і здольным да перакладу, прысвойваць яшчэ і нейкую дадатковую спецыяльнасць: карэктара, стэнаграфіста, стыль-рэдактара. Пры філфаку ўніверсітэта можна было б арганізаваць і курсы павышэння кваліфікацыі перакладчыцкіх кадраў — для тых, хто працуе ў групах перакладу БЕЛТА, Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, выдавецтва «Беларусь», у многіх рэдакцыях раённых, абласных і рэспубліканскіх перыядычных і непэрыядычных выданняў. Толькі тады можна было б дабіцца пэўнага паляпшэння якасці беларускамоўнай прэсы.

Дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР А. Падлужны ў сваім выступленні засяродзіўся на ўзаемасувязях Саюза пісьменнікаў і мовазнаўцаў. На думку прамоўцы, на цяперашні момант яны вельмі слабыя. А задача ў нас адна — умацаваць пазіцыі беларускай мовы ў грамадстве. Ці ўсё для гэтага зрабілі мовазнаўцы? На жаль, не ўсё. І віна тут не толькі іх. Па-першае, пытанне кадраў. Раней у мовазнаўства ішлі тыя, хто нічога не пісаў. І ў асноўным жанчыны. У нас працуюць людзі, якія скончылі Ленінградскі і Львоўскі ўніверсітэты. Тут таксама ёсць важныя нюансы, зазначыў А. Падлужны.

Па-другое, інстытут, як і з даўніх часоў, заўсёды і фінансавалася і забяспечвалася па астажавым прынцыпе. У нас мовазнаўчая навука другаснай

інстытуце прымаем некаторыя меры, каб, што называецца, разварушыць лінгвістаў. Мы абмеркавалі пытанні аб дзяржаўнасці беларускай мовы, і аб яе правалісе. Справа ў тым, што праблема правапісу звязана не толькі з мяккім знакам. Тут нельга спяшацца, патрэбна на навуковай аснове шмат што перагледзець. Бо ёсць апантанія прыхільнікі беларускай мовы, ёсць праціўнікі яе, ёсць і такія, хто не вызначыў яшчэ сваёй пазіцыі. І нам патрэбна прыцягваць да сябе гэтую «сярэдзіну». Якімі метадамі? Мы лічым, што галоўнае сёння — гэта станоўчая прапаганда мовы. У заключэнне А. Падлужны працягваў словы Энгельса, які гаварыў: для таго, каб ведаць родную мову, трэба ведаць усё яе формы.

Выступленне А. Карпюка было прысвечана праблемам духоўнасці нашага грамадства, нашай нацыянальнай годнасці. Вяртанне да роднай мовы, на яго думку, гэта толькі частка таго, што мы павінны вырашыць. Галоўнае — нізкі маральны ўзровень грамадства, адсутнасць культуры ва ўзаемаадносінах людзей. Недахоп культуры заўважаецца нават у пісьменніцкім асяроддзі, зазначыў А. Карпюк. Ён таксама лічыць, што няварта забываць пра колішняе існаванне Заходняй і Усходняй Беларусі, моўныя плыні якіх у выніку гістарычных абставін значна розніцца. Гаворкі былой Заходняй Беларусі павінны арганічна ўвайсці ў скарбніцу агульнанацыянальнай літаратурнай мовы.

масць як фактар творчы, сказала пра неабходнасць адраджэння беларускай школы. Якім, але гэта ўсё ж пэўны рух наперад.

Чаму ж, прадоўжыў У. Конан, абмяркоўваючы сёння праблему нацыянальнай свядомасці і культуры мовы, мы пакуль што больш схіляемся да смутку і песімізму, чым да радасці і надзеі на здзяйсненне беларускага нацыянальна-культурнага адраджэння? Відавочна, таму, што на сённяшнім узроўні палітычнай свядомасці і шматступенчатай сістэмы дзяржаўнага і грамадскага кіравання закладзены фактары тармажэння, якія могуць у рэшце рэшт не толькі запаволіць, але і спыніць увесь гэты прагрэсіўны рух да прававой дзяржавы, дэмакратыі і гарманізацыі нацыянальных адносін на аснове паўнаты духоўна-творчага самавыяўлення народа і кожнай чалавечай асобы.

Нашы дырэктывы і заканадаўчыя ўстановы пакуль што не выявілі жадання выкарыстаць вопыт гарманізацыі нацыянальна-моўных адносін у 20-х гадах (а гэта быў ленынскі этап) заканадаўчым шляхам (палітыка беларусізацыі і т. з. «карэнізацыі»). Напомню 22-і артыкул Канстытуцыі БССР 1927 года: «Дзякуючы значнай перавазе у Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы насельніцтва беларускай нацыянальнасці, беларуская мова выбіраецца як мова пераважная для зносін паміж дзяржаўнымі, прафесіянальнымі і грамадскімі ўстановамі і арганізацыямі». У Канстытуцыі БССР 1937 года гэты артыкул ужо адсутнічае, аднак і там гарантавалася раўнапраўе моў «навучаннем у школах на роднай мове». А цяперашняя Канстытуцыя БССР 1978 года абмяжоўваецца толькі «магчымасцю навучання ў школах на роднай мове». Абстрактная магчымасць — гэта яшчэ зусім не праваявая гарантыя, падкрэсліў прамоўца.

Сёння кіраўніцтва рэспублікі аддае перавагу не заканадаўчаму і палітычнаму вырашэнню моўна-нацыянальнага пытання, як гэта было ў 20-ыя гады, а шляхам «дабравольнага выбару» і, так бы мовіць, на грамадскіх асновах. Што датычыцца «выбару», то пры сённяшняй структуры грамадства абсалютная большасць будзе выбіраць тую мову, якую выберуць усё ўстановы сацыяльна-палітычнага кіравання, навукі, культуры, вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі. І тут адзінае выйсце з тупіковай сітуацыі — пачынаць з кадраў усіх звяняў — зверху да нізу.

А вось нармальны рух «знізу», г. зн. пераважна рух маладых нацыянальна свядомых людзей, мог бы зрабіць тут шмат і ўжо сёння-таго дамогся. Гэта — відавочна ўсім. Аднак ён, мякка кажучы, не ўсім даспадобы. Выглядае трагікамчна, але сама паняцце «адраджэнне» прыводзіць некаторых таварышаў да псіхалагічнай алергіі. А між тым, хто знаёмы з гісторыяй славянскіх народаў, у тым ліку беларусаў, рускіх і ўкраінцаў, той ведае, што цыклічныя перыяды нацыянальнага адраджэння руху — заканамернасць іх духоўнага развіцця.

Пра шмат каго з нас, жыха-

роў Беларусі, сёння можна сказаць беларускай прымаўкай: «Ні госць, ні гаспадар». А гэта ў перспектыве — сацыяльны, экалагічны і маральны крызіс грамадства. Бо страта нацыянальнай свядомасці — гэта і крызіс патрыятызму, хронічная «нестабільнасць» мастацкай, эстэтычнай, маральнай культуры, разбурэнне сям'і, алкагалізм, разрыў арганічнай павязі паміж пакаленнямі, падсумаваў У. Конан.

Старшыня моўнай камісіі БФК, дацэнт МДП імя А. М. Горкага П. Садоўскі на пачатку свайго выступлення выказаў пажаданне і спадзяванне, што сапраўднае супрацоўніцтва партыйнага кіраўніцтва рэспублікі і інтэлігенцыі павінна ўсё ж наладзіцца. Прамоўца адзначыў, што на сёння гэтага няма, і прывёў факты некарэктных паводзін і дэзінфармацыі, якія зыходзіць з вуснаў асобных прапагандысцкіх работнікаў. Звярнуў увагу П. Садоўскі і на непісьменнасць некаторых матэрыялаў, з якімі выступаюць прапагандысты. Да прыкладу, «Звязда» ў беларускім матэрыяле блытае «хэпенінг» з «хэпіндам», а «Вячэрні Мінск» — «электычны» з «электрычным», акадэмік І. М. Ігнаценка і некаторыя іншыя прылісваюць Леніну выказванні пра нацыянальнае пытанне, вырываючы іх з кантэксту, скажваючы на сутнасці ленынскія ідэі. Такія прыклады можна доўжыць, зазначыў П. Садоўскі. Далей ён засяродзіўся на некаторых выступленнях, якія прагучалі на пленуме. Мне ўяўляецца своеасаблівым палітычным каментарам сцвярджаць, што дзяржаўнасць нацыянальнай мовы не абмяжоўвае функцыі рускай. У. І. Ленін не баяўся гаварыць аб прынцыпе «кампенсацыі» — стварэнні ўмоў для фактычнай роўнасці малой нацыі за кошт юрыдычнага абмежавання правай вялікай нацыі. Успомніце ленынскія заўвагі адносна «дэталёвага кодэксу» ўжывання нацыянальнай мовы ў нацыянальных рэспубліках («К вопросу о национальностях или об автономизации»). Такі закон «кодэкс» нам неабходны на час жыцця двух-трох пакаленняў, пакуль не будзе ліквідавана тая гістарычная дысгармонія, якая пачала закладацца з часоў Люблінскай уніі.

П. Садоўскі звярнуў увагу і на тое, што ўжо мінуў год, як моўная камісія БФК распачала праект праграмы адраджэння беларускай мовы, але ніводнае рэспубліканскае выданне не апублікавала яго. У «Звяздзе» былі дадзены толькі вытрымкі праграмы-мінімум. Прамоўца нагадаў, што ў чэрвені павінна адбыцца рэспубліканская канферэнцыя, дзе неабходна разгледзець усё наба-лельна мовазнаўчыя пытанні, у тым ліку, узбагачэнне лексікі, правапісу і г. д. Разам з тым ён зазначыў, што трэба рэабілітаваць беларускі правапіс, рэабілітаваць мову Купалы, Коласа і іншых пісьменнікаў ад ганебных стылёвых памет тыпу «абл.», «разм.» і г. д.

Культура слова — важная, калі не галоўная частка культуры нацыянальнага жыцця, сказаў А. Пяткевіч. Высокая пашана да роднага слова, узбагачэнне яго, развіццё ўсіх яго магчымасцей, мажлівасць карыстацца ім у розных сферах дзяржаўна-палітычнага, вытворчага, духоўнага жыцця — ці ж не гэта паказчык культуры і ўвогуле цывілізаванасці грамадства. На вялікі жаль і на вялікі боль наш, гэтыя агульнапрынятыя нормы жыцця не прыкладаюцца пакуль ні да беларускага слова, ні да жыцця беларускай нацыі.

(Працяг на стар. 10).

В. РАГОЙША

А. ПАДЛУЖНЫ

А. КАРПЮК

У. КОНАН

П. САДОЎСКІ

А. ПЯТКЕВІЧ

У. ДАМАШЭВІЧ

Рэпліка з залы (А. Асіпенка).

катэгорыі, таму ўзнікаюць пытанні і з аплатай і г. д. І калі лінгвіст высокага ўзроўню атрымлівае капейкі, то ён пераходзіць з гэтага інстытута ў іншы.

Зараз вельмі многа гавораць пра культ асобы Сталіна. Але не гавораць пра тое, што раней за Сталіна ва ўстановах усталяваўся культ Мара. Імяна «дзякуючы» яму была закрэслена такая навука, як мовазнаўства. Усе негатывныя працэсы, якія адбываліся ў грамадстве, адбіліся на якасці лінгвістычных работ. Зусім нядаўна я праглядаў літаратуру з 60-х гадоў па сённяшні дзень. Дык вось, я не знайшоў ніводнага артыкула па адносінах і ўзаемасувязях мовы і культуры. Да месяца тут будуць словы Леніна, які гаварыў, што сучасная мова — гэта мова ад Пушкіна да нашых дзён. А што такое наша сучасная беларуская мова? Гэта творы, выдалзеныя ад 30-х гадоў да нашых дзён. Я падтрымліваю прапанову перавыдаць усё экзэмпляры газеты «Наша Ніва». Зараз мы ў

Зразумела, пісьменніцкая арганізацыя існуе найперш для таго, каб развіваць культуру слова, літаратурна-мастацкую культуру, гаварыў У. Конан. Але спытаем саміх сябе: ці можа наш пісьменніцкі саюз надалей выконваць гэтую задачу ва ўмовах заняпаду і, больш таго, крызісу жывога бытавання нацыянальнай мовы ў рэспубліцы? Ці ёсць якія-небудзь перспектывы для нашай літаратуры, калі яна страчвае свайго чытача ў выніку яго нацыянальнага «бязмоўя»?

Апошнім часам кіраўніцтва рэспублікі зрабіла важныя карэктывы ў культурна-нацыянальнай палітыцы; фактычна адмовілася ад ранейшай канцэпцыі, паводле якой быццам бы сам беларускі народ (ва ўсякім выпадку яго колькасная большасць) адмовіўся ад матчынай мовы, «дабравольна» выбраў мову брацкага рускага народа ў якасці сваёй «другой роднай». Кіраўніцтва рэспублікі ў рэшце рэшт прызнала (праўда, непапулярна, з агледкай) нацыянальную свядо-

К. ТАРАСАЎ.

Л. КАРАІЧАЎ.

Р. РОДЧАНКА.

А. ВОЛЬСКІ.

В. ХОМЧАНКА.

(Пачатак на стар. 8—9).

Пра якую культуру беларускага слова сёння гаварыць, калі яна засталася толькі ў кампетэнтны пісьменніка, навукоўца ды настаўніка роднай мовы, калі яна стала, па сутнасці, прафесійным клопам асобных спецыялістаў. І натуральна, што яна, культура беларускага слова, сёння збыднела, бо не мае магчымасці жыўціца з навакольнага асяроддзя. Не дзіўна, што і пісьменнік сёння яўна грашыць моўнымі недакладнасцямі, калькамі, моўнымі запасы яго звужаны. Інтэрэсы ж даследчыка-мовазнаўца (пры ўсёй пазазе да яго немалых набыткаў) даўно палітычна зарыентаваны — скіраваны на вывучэнне руска-беларускіх моўных сувязей у духу вышнінтарнацыяналізму, г. зн. дзеля таго, каб даказаць, што паглынне беларускае мовы іншай моваю, рускаю, якая выконвае ў нас функцыі дзяржаўнай, — гэта працэс быццам натуральны і прагрэсіўны і павінен выклікаць наш усеагульны энтузіязм. Паглядзіце, колькі навукоўцаў скрупулёзна, з дапамогай самай новай тэхнікі падлічваюць сьведчынствы рускай і беларускай лексікі ў жывой каляндары нашай рэспублікі. Падняваюць, каб давесці, што напелы-творца мовы сам быццам ваць чыніць гэты працэс, аддаючы супрацьправа перад словам дзядоў і прадзедаў слову іншаму. А настаўнік-беларусазнавец? Гэта сёння адна з самых непрыстыжных прафесій. Хаяя таму, што беларуская мова — адзіны школьны прадмет, які можна не вывучаць у Беларускай рэспубліцы і ад якога прагаджаюць вызваліцца і сёння (я збета ведаю, маю факты), бо заштраі жа дзейнічае, ніхто яго там і чыніць не адмяняю. Пры такім становішчы выбіраюць гэтую рэкардую прафесію — най моўніка-беларусазнаўца — ацыянальнага паводле таленту, здольнасцей, духоўна-інтэлектуальнага патэнцыялу маладыя людзі. Дык адкуль жа брацца культуры роднага слова?

Яго драматычнае становішча, як і становішча з нацыянальнай свядомасцю насельніцтва, гаварыў прамоўца, прамы вынік дзяржаўнай палітыкі нядаўніх дзесяцігоддзяў. Але справы не склаліся б так драматычна, калі б наша рэспубліканскае кіраўніцтва хоць крыху прыслухоўвалася да голасу грамадскага, найперш голасу пісьменніцкай арганізацыі рэспублікі. Яшчэ на V з'ездзе СП БССР у 1966 г. прагучала ўсхваляванае, поўнае трывогі слова Н. Гілевіча пра стан беларускай мовы, ды і не толькі аднаго Гілевіча. З тае пары на кожным з'ездзе, на пленумах СП няменна гаварылася пра гэта.

Дзеля справядлівасці трэба сказаць, што апошнім часам нейкія пазначаныя зрухі ёсць. Распрацаваны адпаведныя рэспубліканскія праграмы. Але як яны ажыццяўляюцца? Ідэалагічная камісія ЦК КПБ прыняла пастанову аб увядзенні ў гэтым годзе на ўступных экзаменах на ўсе педагагічныя спецыяльнасці ВНУ рэспублікі экзамена па беларускай мове і літаратуры. Але вось неўзабаве ўступныя экзамены на завочнае аддзяленне. І што ж будзе здаваць абітурыенты? У Гродзенскім універсітэце, які,

між іншым, носіць імя Янкі Купалы, экзамен гэты пастаўлены на апошніце месца як няпрофільны, г. зн. ацыянаваецца ён толькі 2 баламі — «здавальняюча» і «нездавальняюча». Абітурыенты, якія ў школе не жадалі вывучаць беларускую мову і літаратуру, увогуле вызвалюцца ад гэтага экзамена і будуць здаваць замест яго замежную мову або рускую мову і літаратуру. Вось вам і заахвочванне.

Некаторыя рэспубліканскія пачыны па ўмацаванні становішча нацыянальнай мовы ігнаруюцца ці скажаюцца на абласным і асабліва раённым узроўнях. Гэтым актыўна дапамагае абласны і раёны друк, дзе аднабакова, а то і яўна тэндэнцыйна, з доляй іранічнай паблагліваці асвятляюцца пытанні мовы беларускага народа. А. Пяткевіч раскажаў, як летась у канцы года студэнты і выкладчыкі філфака Гродзенскага універсітэта правялі «круглы стол», дзе прынялі пастанову прапанаваць Прэзідыуму Вярхоўнага Савета БССР надаць беларускай мове статус дзяржаўнай. І вось ва ўніверсітэце прыбывае дэлегацыя з МНА БССР і пачынае ўгаворваць ініцыятараў адмовіцца ад гэтай пастановы. Аказваецца, ліст удзельніку «круглага стала» пераадрасавалі з Прэзідыума Вярхоўнага Савета ў МНА.

Такія «жорсткія гульні», на вялікі жаль і сорам, магчымыя ў нас, сказаў прамоўца, і, галоўнае, што яны вядуцца вакол пытання, якое павінна (па логіцы нашай трохі ўжо дэмакратычнай рэчаіснасці) стаць вышэй усяляк бюракратычнай цяганіцы, чыноўніцкай амбіцыёзнасці, перастраховачнасці, бо вырашаецца лёс нацыі, яе духоўнага існавання.

— Будзем шчырыя і скажам сабе адкрыта, што стваральнікі і першыя кіраўнікі Беларускай дзяржавы, такія, як Жылуновіч, Чарвякоў, Галадзед, Шаранговіч і іншыя, папаліліся сваім жыццём толькі таму, што былі ці хацелі быць незалежнымі, што хацелі кіравацца пры вырашэнні важных дзяржаўных спраў інтарэсамі свайго народа, — так распачаў сваё выступленне У. Дамашэвіч.

Сталін не мог цягнуць незалежнасці савецкіх рэспублік і рашуча знішчаў перш за ўсё нацыянальных лідэраў, ставячы на іх месца паслухмяных і безгалосых сваіх прыслужнікаў. Натуральна, што ў такіх умовах усё рабілася не ў інтарэсах беларускага народа, нацыі, а насуперак ім.

Ды і што можна было зрабіць, калі востры нож сталінскае гільяціны вісеў над галавой кожнага кіраўніка, наганяючы на яго страх, паралізуючы волю, думку, ініцыятыву. Каб застацца жыць, каб уседзець на пасадзе, заставалася толькі цярыліва і паслухмяна рабіць тое, што казалі па прамому проваду. Нават пасля смерці «вялікага правадыра» гэты страх не пакідаў некаторых кіраўнікоў, не пакідае ён і да сённяшняга дня, хоць сёння перабудова дае шансы на смеласць, на разумную ініцыятыву, на вяртанне страчаных рэспублікай ранейшых яе правоў, калі суверэннасць яе была не толькі фармальнай, але і фактычнай.

Лозунг Генеральнага сакратара ЦК КПСС т. Гарбачова «Больш дэмакратыі, больш сацыялізму» я лічу вяшчом нашай перабудовы, падкрэсліў У. Дамашэвіч. Аднак жа нешта гэты рэвалюцыйны лозунг застаўся ў вуснах ці не аднаго толькі Генеральнага сакратара. Па-ранейшаму ў нас дэмакратыю разумеюць так: вы пачкайце, мы вам скажам, што рабіць, вы памаўчыце, мы вам скажам, што гаварыць. Крыў божа, не спяшайцеся, тэмпы будзем дыктаваць мы вам, а не наадварот...

Але для каго тады лозунг «Больш дэмакратыі, больш сацыялізму»? — пытае прамоўца. Для заходніх журналістаў і турыстаў? Для тых людзей на Захадзе і ва ўсім свеце, якія шчыра паверылі, што наш сацыялізм сапраўды набывае чалавечы воплік? Відаць, што для іх, але не для нас. Бо мы апошнім часам бачым, як на нашых вачах робяцца ў рэспубліцы спробы паказаць у крывым люстэрку кожнае прагрэсіўнае пачынанне. «Мартыралаг Беларусі», народны фронт, нефармальныя аб'яднанні, суполкі — усё тое, што народжана перабудовай у імя перамогі перабудовы, у яе падтрымку, за адраджэнне ленинскіх прынцыпаў свабоды і роўнасці нацыі Савецкага Саюза, — усё гэта трактуецца як праявы экстрэмізму, нацыяналізму.

Цяпер мы ўсе ўжо ведаем, што святую справу нельга рабіць нячыстымі сродкамі, што святую справу, якой з'яўляецца наша перабудова, трэба рабіць толькі па праўдзе і справядлівасці. Інакш мы ніколі не прыйдем да тае мэты, якую паставілі. Інакш мы прыйдем да зусім процілеглага мэты, якой мы ўсе добра ведаем. Сітуацыя ў рэспубліцы па-ранейшаму застаецца вострай. Канфрантацыя, нягледзячы на заклікі з абодвух бакоў, не зніжае свайго нападу, зазначыў У. Дамашэвіч.

Нацыянальная свядомасць — справа дзяржаўная, сказаў К. Тарасаў. Дзяржава заўсёды заклапочана, каб грамадзяне адказна ставіліся да сваёй зямлі, да яе мінулага і будучыні.

Ці з'яўляецца дзяржавай БССР? Мы называемся рэспублікай, але гэта пакуль што звычайны сінонім слова «рэгіён». А рэгіён не можа мець нацыянальнай свядомасці. І таму ўзнікаюць праблемы — і мовы, і спадчыны, і культуры, і г. д. Прывяду такія прыклады. У Беларусі ёсць многа вуліц Айвазоўскага, Варашылава, Неўскага і г. д., а вось вуліца Вашычкілы ўсяго адна. Імем Суворова названы 58 вуліц, 30 калгасаў, а імем Скарыны 8 вуліц і ніводнага калгаса. Можна прывесці такія прыклады шмат. Гэта ўсё адкладваецца ў нацыянальнай свядомасці: 51 працэнт вуліц названы імёнамі беларусаў; 8 працэнтаў — імёнамі людзей другіх нацыянальнасцей і 40 працэнтаў імёнамі прадстаўнікоў рускай нацыі. Такая тэндэнцыя вядзе да дэнацыяналізацыі, зазначыў прамоўца.

Я стаўлюся адмоўна да Ука-

за пра сімвалы, сказаў ён. «Пагоня», напрыклад, зарэгістравалася 600 гадоў назад. Няўжо трэба, каб усталі з магіл 23 палкі, якія біліся за сваю Радзіму на Грунвальдскай бітве, і прыйшлі да нашых кіраўнікоў з просьбай: «Зарэгіструйце нашы сцягі». Тое ж самае і з бела-чырвона-белым сцягам. Пад ім гінулі беларусы, калі іх расстрэльвалі беланалікі ў Косаве ў 1927 годзе. Чаму такія факты не зрабіць агульнавядомымі?

Далей К. Тарасаў гаварыў аб неабходнасці прапаганды, якая б садзейнічала павышэнню нацыянальнай свядомасці народа. Прамоўца таксама адзначыў, што Саюзу пісьменнікаў патрэбны асобны орган друку, а таксама закрануў пытанне рэарганізацыі Саюза пісьменнікаў. Прамоўца адзначыў, што працягваецца ганебная практыка даваць ацэнкі ў рэспубліканскім друку тым матэрыялам, якія нідзе не друкаваліся і якія большасць чытачоў не змогуць пачытаць, самастойна абмеркаваць і ацаніць.

К. Тарасаў паставіў таксама пытанне і аб скліканні аб'яднанага пленума творчых саюзаў з парадкам для «Аб месцы творчых саюзаў у перабудове».

Л. Караічаў у сваім выступленні адзначыў зрухі ў лепшы бок, якія адбываюцца ў развіцці нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Да такіх зрухаў ён аднёс той факт, што некаторыя партыйныя і дзяржаўныя кіраўнікі, у прыватнасці, сакратар гаркома П. Краўчанка і міністр народнай адукацыі М. Дзямчук, на афіцыйных паэзіях карыстаюцца роднаю моваю. Гаварыў Л. Караічаў і пра пашырэнне цікавасці да родных каранёў у беларусаў, якія жывуць за мяжой рэспублікі, разам з тым адзначаючы, што іх суполка і таварыствам патрэбна дзейная дапамога з Беларусі.

Далей прамоўца раскажаў пра святы славянскай культуры, якія праводзяцца ў розных гарадах Савецкага Саюза, пра стварэнне фонду славянскай пісьменнасці і славянскай культуры. Наша рэспубліка таксама далучылася да гэтай ініцыятывы. Тым больш, што ў гэтым напрамку ў нас тое-сёе робіцца.

У БДУ імя Леніна, сказаў прамоўца, зроблена ўнікальная

праца на кафедры агульнага і славянскага мовазнаўства пад кіраўніцтвам А. Я. Супруна. Упершыню выдаецца серыя навуковых прац «Славянскія мовы» — пра кожную са славянскіх моў. І трэба зрабіць так, каб яны, гэтыя працы, былі перададзены больш значным тыражом і дайшлі да кожнага, хто цікавіцца славянскай. Мяркую, мова беларуская павінна быць моцным звяном у ланцугу славянскіх моў. Міжнародны фонд славянскай пісьменнасці і славянскіх культур дапаможа мацаваць гэты ланцуг.

Р. Родчанка, краяўнаўца са Слуцка, гаварыў пра некаторыя моманты нацыянальнай свядомасці. На яго думку, першым сапраўды нацыянальна свядомым чалавекам была слуцкая княгіня Соф'я (XVII ст.), якая ўзначаліла барацьбу супраць уніі і дамаглася ад караля граматы, што дазволіла прыхажанам заставацца ў праваслаўнай веры.

Прамоўца адзначыў, што калі мы сёння гаворым пра нацыянальную свядомасць, трэба памятаць пра гісторыю народа. Але, на жаль, мы фактычна не займаемся манументальнай прапагандай, наадварот, разбураем рэшткі ацалелых помнікаў нашай культуры.

Р. Родчанка, у прыватнасці, прывёў у прыклад слуцкі маёнтыр, дзе была грабніца князёў Радзівілаў і дзе зараз захоўваюцца малочныя прадукты.

Прамоўца лічыць, што неабходна адрастаўраваць манастыры і адкрыць там музей. Акцыя таго, у Слуцку павінен быць памяты знак на тым месцы, дзе была фабрыка славянскіх слухінаў. Добра было б, сказаў у заключэнне Р. Родчанка, каб СП праводзіў выязныя пленумы, гэта спрыяла б абуджэнню нацыянальнай свядомасці на перыферыі.

В. Хомчанка азнаёміў прысутных з праектам пастановы Міністэрства фінансаў СССР «Аб змяненні парадку памеру аблажэння падаткам», дзе ёсць спецыяльны раздзел пра аўтарскі ганарар, выказаў крытычныя заувагі.

На заключэнне гаворкі слова папрасіў А. Вольскі. Ён раскажаў пра маўклівы мітынг на плошчы Леніна, прысвечаны гадзіне чарнобыльскай аварыі.

Па абмеркаваных пытаннях пленум прыняў пастанову. У ёй, у прыватнасці, запісана: «Увайсці ў Вярхоўны Савет БССР з прапановай аб наданні беларускай мове статусу дзяржаўнай мовы БССР, пры захаванні статусу рускай мовы як мовы міжнацыянальных зносін; яшчэ раз звярнуцца ў ЦК КПБ з просьбай аб пераводзе на беларускую мову ўсіх раённых газет, што дагэтуль выходзяць на рускай, таксама абласных газет «Заря» і «Гродзенская правда», часопісаў «Коммунист Белоруссии», «Сельское хозяйство Белоруссии», «Политический собеседник», «Сельской газеты» і іншых выданняў».

Адзін з пунктаў пастановы — рашэнне аб правядзенні аб'яднанага пленума праўлення творчых саюзаў, прысвечанага ўдзелу творчай інтэлігенцыі рэспублікі ў перабудове.

Як вядома, рашэннем Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў у Мінску ўстаноўлены Дзень памяці, правядзенне якога прымеркавана да ўсенароднага звычайна-рытуалу «Радаўніца». У гэты дзень пісьменнікі, прадстаўнікі грамадскасці, супрацоўнікі літаратурных музеяў наведвалі Вайсковыя могілкі, каб ушанаваць памяць народных песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа.

На могілках выступілі В. Жуковіч, Л. Караічаў, верш прачытаў П. Прануза.

Тэкст і фота
Ул. КРУКА.

СЛУЖЭННЕ

Аматарам тэатральнага мастацтва добра вядома імя заслужанай артысткі БССР Юдзіф Самойлаўны Арончык. Большасць з іх ведае яе як мастацкага кіраўніка народнага тэатра мімікі і жэста Беларускага рэспубліканскага таварыства глухих, якім яна кіруе амаль дваццаць гадоў. Але не ўсе, асабліва моладзь, ведаюць, што Юдзіф Арончык была вядучай артысткай Дзяржжамстата Юрэйскага тэатра БССР.

Я невыпадкова вынесла ў загаловак слова «служэнне». Менавіта яно ў самым сваім высокім сэнсе вызначае сутнасць яе жыцця — служэнне Тэатру.

У жніўні 1924 г. у Маскве адбыўся набор у Юрэйскую тэатральную секцыю, якая ўваходзіла ў склад Беларускай драматычнай студыі. Для большай саліднасці (няпоўных 16 гадоў) яна апрапарулася ў доўгі сарафан і туфлі на высачыстых абцасках, валасы забрала пад стужкі. Экзамэнатары, убачышы абітурыентку, не маглі стрымаць смех. Такім быў першы «тэатральны выхад» Ю. Арончык.

Два з паловай гады праліцелі імгненна. Не толькі студыя, але і тагачасная Масква тых часоў была невычэрпнай крыніцай мастацкіх, эстэтычных, духоўных уражанняў. Сустрэчы і праца з А. Дзікім, М. Тарханавым, В. Сахноўскім, П. Марнавым і інш. дзелячы тэатральнага мастацтва пакінулі неза-

быўны след. Мастацкі кіраўнік студыі М. Рафальскі імкнуўся да найбольш шырокага прафесійнага і агульнаэстэтычнага спектра навучання. Супольнасць артыстаў, мастакоў, кампазітараў, літаратараў — адна на таго часу. У такой атмасферы Ю. Арончык фарміравалася як актрыса, як чалавек.

У 1926 г. выпускнікі вярнуліся ў Мінск, а 21 кастрычніка адбылося адкрыццё Дзяржжамстата Юрэйскага тэатра БССР. Яшчэ пад час заняткаў у студыі пачала выяўляцца яе артыстычная прырода з яна акрэсленай драматычнасцю паучыццёў. Душэўны лад большасці сцэнічных гераней пацвердзіў гэту асаблівасць акцёрскай індывідуальнасці. Яна спалучала нацыянальнае адметнасць з агульначалавечым поглядам на маральнасць, духоўнасць. Таму яе лепшыя сцэнічныя працы — здабытак нашай шматнацыянальнай культуры.

У рэпертуары — вобразы класічнай і сучаснай Юрэйскай драматургіі, сусветнай класіка: Рохалэ («Рэкрут» І. Аксеіфельда), Авігайл і Пніна («Суламіф» і «Бар-Нохба» С. Галкіна), Годл («Тэўе-малочнік» Шалам-Алейхема), Мірандаліна («Карчмарка» К. Гальдоні), Кручыніна («Без віны вінаваты» А. Астроўскага), Бала («Глыбокія карані» Дж. Гоў і А. Д'Юсы) і інш. Роль Лаўрэнціі ў спектаклі «Авечая крыніца» Лопэ дэ Вэгі (рэжысёр Л. Літвінаў), які быў паказаны ў 1930 г. у Маскве на

І Усесаюзнай алімпіядзе нацыянальных тэатраў і атрымаў высокую ацэнку, стала падзеяй. Антрыса правяла сваю гераню па пакурчастай лясвіцы духоўнага, грамадзянскага сталення. Усвядоміўшы неабходнасць барацьбы, яна ўзначальвала паўстанне сялян. Энергія думкі, душэўны тэмперамент, трагедыійны моманты сцэнічнага існавання, пластычнасць і моўная віртуознасць вызначалі гэту ролю артысткі.

Сваё жыццё яна звязала са сваім тэатрам. Але ў 1949 г. тэатр быў расфарміраваны. Сёння мы ведаем — гэта вынік злучынай палітыкі. Як склаўся лёс выдатнай артысткі? Ю. Арончык не магла ўявіць сябе без сцэны. Пачынае працаваць у Тэатры драмы і камедыі пры Белдзяржжэстрадзе, Вандруўкі, бясконцай вандруўкі, розныя неўладкаванасці. Колькі мужнасці патрэбна было, каб захаваць веру, надзею, і заставацца Антрысай.

Потым прапанавалі ўзначаліць Тэатр мімікі і жэста, калектыў складалі, своеасаблівы. Сваю нязвычайнасць, апантанасць, улюбённасць, талент, энергію аддае яна калектыву. Праўда, часам даводзіцца чуць ад Юдзіф Самойлаўны: усё! Хоціць, вольны тэатр змае спектаклі, і ўсё! Але спектакль выпускаўся, і Ю. Арончык зноў у працы.

А можа, кожны раз, калі яна наважваецца прыняць канчатковыя рашэнне, ім яна дапамагае адчуць, спасцігнуць свет «высокіх слёз і высокага смеху», і разам з ім зрабіць гэты невычэрпны свет мастацтва даступным глядзельнай залы.
Клара КУЗНЯЦОВА.

Мартыралог Беларусі: імёны і факты

Жылуновіч, але не Цішка Гартны...

«Даволі даўно, яшчэ ў сярэдзіне мінулага года, я атрымаў пісьмо-водгук на сваю публікацыю ў «Работніцы і сялянцы» (№ 5 за 1988 г.) аб лёсе трох жанчын — дачок Чарвякова, Галадзеда і Жылуновіча (Цішкі Гартнага). Пісьмо — больш чым незвычайнае, і мяне яно, прызнаюся, усхвалявала вельмі і вельмі. Паказвала яго самым розным людзям і ад усіх чула адзін і той жа адказ: «Гэта памылка, гэтага не можа быць». І я быццам бы супакоілася.

Але вось прайшоў час, і пісьмо гэтае, чым далей тым больш, не дае мне спакою. Не магу пакінуць яго сярод іншых папер. Перадаю яго вам. Магчыма, вы ведаеце людзей, якія здольны высветліць ісціну...»

З такімі словамі звярнулася да нас журналістка, баяла лімаўка Алена Паўлаўна Уладзімірава і перадала нам тое «больш чым незвычайнае» пісьмо. Вось яго змест: «Добры дзень А. Уладзімірава!»

Справа ў тым, што ў 5-м нумары вашага часопіса апісаны лёс трох сем'яў і сказана, што Жылуновіч загінуў у 1936 г., але гэта не так. Да 53 года, а гэта я ведаю дакладна, ён быў жывы, а можа быць (хоць гэта малаверагодна, прайшло з таго часу 35 гадоў, ён і тады быў старым чалавекам), жывы і цяпер. У 48-м годзе майго бацьку, у тым ліку і Жылуновіча, саслалі ў Акмолінскую вобласць, Еркеншыўскі раён, с. Карачаты, гэта ў 140 км ад Акмолінска. Праз кожныя 10 дзён яны ездзілі на адметку ў раён, у сяло Благадыскае. Сяло Карачаты было вельмі прыгожым месцам. Невялікія горы, рэчка, лес. Бацька заўсёды гаварыў, што ім «аддалі належнае» за гады, пражытыя на далёкай Поўначы, а адбыўшы ён зняволенне ў Варкуцінскай вобласці на ст. Іжма. Будаваў паўночную дарогу.

У лясгасе работы для іх не было, і яны працавалі хто конохам, хто кавалём, а дзед (так яго ўсе звалі) Жылуновіч быў пастухом. Пасвіў кароў. У яго шмат было спісана шывіткаў, трымаў ён усе пад ложкам і нікому не даваў, толькі часам чытаў майму бацьку і яны падоўгу смяяліся, але нам, дзеці, нічога не гаварылі. Быў ён невялікага росту, вельмі мажны і пакутаваў ад задзішкі; а вось акулераў на ім не помню, ды і дзе іх было ўзяць. На фотаздымку вельмі падобна на яго дачка, як быццам сам дзед. Прабачце, гэта я ўжо на звычайцы. Я ў бацькі пыталася, чаму ніхто да яго не прыедзе! Ён адказаў, што, пэўна, усе ад яго адмовіліся, ён, відаць, таксама лічыў усіх загінуўшымі: прайшла такая вайна. А, можа, баяўся нашкодзіць сям'і. Бацька мог бы раскажаць больш, але яго няма, на жаль, сярод нас: ужо 8 гадоў, як памёр у час аперацыі.

Можа, якія дакументы і засталіся, але хто цяпер туды дабярэцца, калі ўжо няма родных Жылуновіча, а шкада і вельмі. Прабачце за маё сум-

бурнае пісьмо. Я ўжо 20 гадоў нікому не пісала.

Так, я зусім забыла — у 53-м бацьку дазволілі выехаць на ст. Ермень-Тау, бо ён быў чыгуначнікам, а ў 56-м годзе яго рэабілітавалі! мы вярнуліся ў Чэлябінск.

Я таксама працую на ст. Чэлябінск — галоўны наглядчык вагонаў. Мой бацька да самай смерці працаваў на аўтакантрольным пункце ст. Чэлябінск, звалі яго Аляксандр Васільевіч Корб.

Яшчэ раз да пабачэння.
ПЯТРОВА Вольга
Аляксандраўна.

Гэты ліст мы паказалі С. Грахоўскаму і папрасілі яго адказаць В. Пятровай. Вось што ён напісаў:

«Паважанае Вольга Аляксандраўна!

Ваш ліст адрозу зрабіў уражанне незвычайнай сенсацыі. Падумаць толькі! Знайшоўся сведка, які сцвярджае, што Жылуновіч «да 1953 года, а я гэта ведаю дакладна, быў жывы», пішаце Вы. Падрабязнасці знаходжання яго разам з Вашым бацькам у ссыльцы ў Акмолінскай вобласці настолькі пераканаўчыя, што не выклікаюць сумнення, што і Вы ў дзіцячым узросце добра ведалі ссыльнага Жылуновіча.

Але якога! Імя яго Вы не напісалі. Ці памятаеце яго! У той, звыш пільны час, быў рэпрэсаваны, відаць, не адзін Жылуновіч. А ці не той гэта быў Жылуновіч у Еркеншыўскім раёне, якога добра ведаў я! У 1942 годзе на трэцім лагпункце Унжлага я сустраў даволі круглага, бялявага, невысокага росту Хведара Жылуновіча. Працаваў ён колшычыкам дроў на пяркарні. Я зацікавіўся, адкуль ён, ці не радня Цішкі Гартнага. Так, з Капыля, родны пляменнік Змітра Хведаравіча. Дзесяць гадоў з высылкаю пасля адбыцця пакарэння далі яму за сувязь з дзядзькам, «ворагам народа». [Слэства па справе Цішкі Гартнага не было закончана і ніякага судавага рашэння па яго «справе» не было].

Хведар Жылуновіч мне казаў, што з дзядзькам сустракаўся толькі некалькі разоў, калі той прыязджаў у Капыль. Сам жа ён працаваў у калгасе, у вольны час любіў чытаць і ахоўна дэкламаваў мне ўрункі з «Тараса на Парнасе», з «Бібліі» Крапівы і вершы Цішкі Гартнага. Расстаўся з Хведарам Жылуновічам у 1946 годзе, а ў ссыльцы ён трапіў, як пішаце Вы, у 1948 г.

Я амаль упэўнены, што лёс Вашага бацькі і Вас у дзяцінстве звёў у Акмолінскай ссыльцы з пляменнікам Цішкі Гартнага — Хведарам Жылуновічам.

Дакладна вядома, што Зміцер Хведаравіч Жылуновіч памёр 11 красавіка 1937 года і пахаваны ў хвойніку на ўскраіне Магілёва. Сёлета, праз 52 гады пасля яго смерці, 11 красавіка я прысутнічаў пры адкрыцці часовага памятнага знаку на месцы пахавання нашага выдатнага пісьменніка і дзяржаўнага дзеяча Цішкі Гартнага — Змітра Хведаравіча Жылуновіча.

Сяргей ГРАХОУСКІ.

«ЛіМ» выступіў. Які вынік?

ДЗЯРЖЖАМСТАТ БССР АДКАЗВАЕ...

У друку апублікаваны папярэднія вынікі Усесаюзнага перапісу насельніцтва 1989 года. Па дадзеных Дзяржжамстата БССР колькасць насельніцтва ў краіне на 12 студзеня 1989 г. складала 286 мільянаў 717 тысяч чалавек. З іх у Беларускай ССР 10 мільянаў 200 тысяч чалавек.

Поўныя вынікі перапісу будуць апублікаваны пазней. Аднак мы вернемся да студзенскай кампаніі па перапісе насельніцтва ў рэспубліцы. Нашы чытачы, пэўна, памятаюць публікацыі па гэтай тэме на старонках «ЛіМ» (№№ 3 і 4 за г. г.), звязаныя з анкетным пытаннем аб роднай мове і выпадкамі непаразуменнасці ў гэтай сувязі паміж падлікоўцамі і прадстаўнікамі насельніцтва рэспублікі. Чытачы лісты мы паслалі на разгляд у Дзяржжамстат БССР, адкуль атрымалі адказ за подпісам яго старшыні У. М. НІЧЫПАРОВІЧА. Ніжэй друкуюем адказ:

«У Дзяржжамстаце БССР разгледжаны апублікаваныя ў газеце «Літэратура і мастацтва» 20 студзеня г. г. пісьмы жыхароў рэспублікі. С. Абламенкі, Т. Бадзіўлі і С. Клімковіч пад назвай «Падказка ці прымус?», агляд адказаў пісьму «ЛіМ» 27 студзеня г. г. «Яшчэ раз пра перапіс. Працяг тэмы», а таксама іншыя заявы, якія паступілі ў рэдакцыю.

У пісьмах указвалася на тое, што падлікоўцы пры наведанні сем'яў адрозна тлумачылі істотнае асоб беларускай нацыянальнасці да роднай мовы. Аўтары выказвалі апасенне, што таніа дзеянні падлікоўцаў могуць прывесці да скажэння дадзеных аб роднай мове.

У гутарцы карэспандэнта вашай газеты В. Тараса з начальнікам аддзела статыстыкі насельніцтва Дзяржжамстата БССР В. В. Сівяноўвай на пытанне: «А як быць, калі чалавек сумняваецца ў адказе — адносна нацыянальнай прыналежнасці, скажам, ці роднай мовы?» быў дадзены адказ: «Што датычыць мовы — роднай і чужой, та, на якой прынята гаварыць у сям'і». Такі адказ быў дадзены ў кантэксце зададзенага пытання.

У інструкцыі «Аб парадку правядзення Усесаюзнага перапісу насельніцтва 1989 года і запавядання спісаў асоб, якія жывуць у памяшканні, і перапісных лістоў» ўказана: «У адказе на пытанне аб роднай мове запісваецца назва мовы, якую сам апытваемы лічыць сваёй роднай мовай. Калі яму цяжка назваць якую-небудзь мову роднай мовай, трэба запісаць назву мовы, якой ён лепш за ўсё валодае ці якой звычайна карыстаецца ў сям'і». У раней апублікаваных артыкулах у рэспубліканскіх газетах, у выступленнях па радыё

і тэлебачанні работнікамі Дзяржжамстата БССР правільна даваліся тлумачэнні аб мове перапісу насельніцтва.

У падрыхтоўчай рабоце да перапісу насельніцтва Дзяржжамстат БССР пастаянна нацэляваў работнікаў статыстычных органаў на строгае захаванне патрабаванняў інструкцыі па правядзенні перапісу насельніцтва.

У Дзяржжамстаце БССР 12 снежня 1988 г. была праведзена нарада з начальнікамі абласных і Мінскага гарадскога ўпраўлення статыстыкі, іх намеснікамі па перапісе, на якой асабліва ўвага была звернута на ўважлівае і адказнае стаўленне перапісных кадраў пры запавяданні звестак аб роднай мове. Такія нарады былі праведзены ў мясцовых статыстычных органах.

Улічвалася таксама і тая акалічнасць, што да перапісу насельніцтва прыцягнута з розных прадпрыемстваў, арганізацый і устаноў, вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў каля 40 тысяч чалавек, у тым ліку — 6 тысяч навучэнцаў вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Для аказання дапамогі ў арганізацыі перапісу насельніцтва ў раёны і гарады былі накіраваны адказныя работнікі Дзяржжамстата БССР, у асноўным на ўзроўні намеснікаў старшыні камітэта, начальнікаў і намеснікаў начальнікаў аддзелаў і ўпраўленняў.

Пісьмы, што паступілі ў рэдакцыю газеты «Літэратура і мастацтва», правяраюцца на месцы з удзелам работнікаў Дзяржжамстата БССР, абласных і Мінскага гарадскога ўпраўленняў, раённых і гарадскіх аддзелаў статыстыкі, дэпутатаў мясцовых Саветаў і прадстаўнікоў камісій садзеяння перапісу

насельніцтва пры райгарвыканках шляхам паўторнага абходу кватэр, у якіх асобы беларускай нацыянальнасці назвалі роднай мовай рускую. Праверана 20 падліковых участкаў, з якіх паступілі пісьмы. Акрамя таго, ва ўсіх абласцях праведзена выбарчая правярка шэрагу іншых падліковых участкаў. Тав. М. Ф. Плавінскаму, яго дачцэ і ўнучцы (г. Віцебск) роднай мовай запісана руская са слоў маці, А. С. Васілеўскаму (г. Мінск) — са слоў таварыша па інтэрнату, С. М. Клімковіч (г. Мінск) — са слоў яе дачкі. Пры разглядзе пісьма Т. М. Сагановіча (г. Мінск) устаноўлена, што яго пляменніку, які жыве ў г. Пінску, Д. Лебядзеўскаму запіс аб роднай мове зроблены са слоў бацькоў, што не супярэчыць інструкцыі.

Усяго ў ходзе правяркі падліковых участкаў, на тэрыторыі якіх жыве звыш 600 тысяч чалавек, змены аб роднай мове унесены ў 19 выпадках з рускай на беларускую мову і ў двух — з беларускай на рускую. Астатнія грамадзяне пацвердзілі першапачатковыя запісы.

У ходзе правяркі не ўстаноўлена нейкага зваротнастага ўплыву на грамадзян рэспублікі пры вызначэнні роднай мовы. Пры паўторным абходзе жылых памяшканняў камісіямі апытвалася думка грамадзян аб перапісе насельніцтва, аб магчымых прэтэнзіях да падлікоўцаў. Як і ў пісьмах у газету, у асабістых гутарках асобных жыхароў выказвалі думку аб выключэнні з перапіскага ліста пытання аб роднай мове, аб запавяданні перапісных лістоў самімі грамадзянамі. Гэтыя і іншыя прапановы абагульняюцца і будуць прадстаўлены Дзяржжамстату БССР для ўліку іх у будучых перапісах.

З усімі грамадзянамі, якія прыслалі пісьмы, праведзены гутаркі, дадзены тлумачэнні на пастаўленыя ім пытанні.

На кіраванні Дзяржжамстата БССР звернута ўвага кіраўнікоў абласных і Мінскага гарадскога ўпраўленняў статыстыкі на дапушчаныя недахопы ў падборы і рабоце з кадрамі падлікоўцаў. Начальніку аддзела статыстыкі насельніцтва т. В. В. Сівяноўвай ўказана на адступленне ад інструкцыі пры дачы інтэр'ю газеце па пытаннях роднай мовы.

Дружа мой, чытач! Шкада, што не завітаў ты ў Полацк хоць на паўдзень, хоць на які з канцэртаў... Хочаш, каб я сёс-тое распавяла? Паспрабую. Акурат дзеся гэтага і разгарнула чысты сшытак. Праўда, як бы зараз ні расстаралася дыро, яно не здолее ўзнавіць эфемерны і стракаты гукавы кілім з відарысам фестывальнага Полацка.

Пяро народзіць толькі словы. А пабачу шнурочкі сваіх радкоў на паперы — бянтэжыся: раптам ты маім уражанням, чытач, веры не дасі? Але павер, павер: тое, што другі год запар адбываецца ў старажытным, знакамітым гістарычным, ды сёння досыць далёкім ад музычных сталіц горадзе, — і сапраўды дзівосны падарунак лесе.

Мо памятаеш, год таму 6 мая былі ў «ЛіМе» нататкі з I Усесяюзнага фестывалю старадаўняй і сучаснай камернай музыкі, наладжанага ў Полацку. Сёлета зноў — з 15 па 23 красавіка — туды наведалася свята. Славуты аркестр Генадзя Раждзественскага, сусветна вядомы Ансамбль салістаў аркестра Вялікага тэатра Саюза ССР, выдатны харавы калектыў пад кіраўніцтвам Валерыя Палянскага, з якім выступаў і Дзяржаўны камерны аркестр Беларусі...

Дарэчы, цябе не здзіўляе, што прыезд на Беларусь такога сусветна вядомага апынуўся быццам бы «на перыферыі свядомасці» рэспубліканскага друку і тэлебачання, нашых кіраўнікоў культуры і ладнай часткі мастацкай інтэлігенцыі, найперш музыкантаў? Ну, хай сабе не было асаблівай рэкламы і афіцыйнай увагі да полацкага свята летась. Гэта можна як-так апраўдаць: фестываль праводзіўся ўпершыню не ў абласным нават цэнтры, па інерцыі маглі паставіцца да яго як да чыста мясцовага, правінцыйнага і выпадковага мерапрыемства. Аднак жа дастаткова было глянуць на афішу, каб пераканацца: тыя канцэрты на перыферыі даюць фору праграмам сталічнай «Мінскай вясны»!

Сёлета здзіўляліся госці-музыканты: чаму надзвычай прэстыжны, але ўсё ж ёмісты цяжар фестывалю ўжо другі год

ша рэспубліка? Полацкі гісторыка-археалагічны запаведнік, на базе якога і арганізуюцца канцэрты, працуе ўсё ж такі пад шыльдай Міністэрства культуры БССР.

Ганю ад сябе думку, што сёння дзесяці яшчэ знойдзецца чалавек, для якога полацкія фестывальныя канцэрты — мастацка-эстэтычныя забаўны, накіраваныя на ідэальна кірмашу. Не-не, быць такога не можа! Наадварот: знаходзяцца энтузіясты, якія і з Мінска едуць у Полацк, хоць на суботу-нядзелю, удыхнуць паветра фестывалю, прычасціцца гаючай атмасфе-

лаці чыгункай, казіруючы нясмелы, прытарможаны халадамі, рух вясны. Гэтым разам склалася інакш: кацілі па асфальце, праз шырокія шыбы «Ікаруса» разглядалі прыкметы сёлетніх, занадта ўпэўненых, уваходзілі «раніцы года».

Сінеліся зыркнімі бунцецамі пралескі; сонечным цяпелыцам святліліся коцікі вярбы; бэль веснавых кветак разлілася «ляно» сырога цёмнага бору. Прамінулі малюнічыя пагоркі пад Лагойскам. Потым праехалі паўз шчодры дар Лепельшчыны — азёры. Бліжэй да Полацка наглядзеліся на жывыя, неасушаныя балоты; бліскучыя асіоўкі вады, рассыпаныя паміж ссохлых купін; чэзлыя

пра нашчадкаў Чарнобыля. Але дарэмна замаўчалі пра іншых — пра дзяцей таго ж Наваполацка ці Салігорска... Зрэшты, чытач мой, ты чужоўна ведаеш: прамысловы дым, сцёкавая вада, выхляпны газ не вядуць асудлае жыццё, не зваяваюць на тэрыторыяльныя межы — вандруюць па свеце на хвалях ветру, у дажджавых хмарах. Хто знама, мо зараз у небе над тваім домам прыпынілася нявольная гасця — аблачынка з Наваполацка?

Яшчэ ты ведаеш, чытач мой, што ад невыноснага прыгнёту гэтых думак чалавек або шалее, або робіцца Чалавечам. Ён робіцца Чалавечам, калі дух дабрый, святлыны душы і мудрасць сумлення, стваральны талент і творчы дар дапамагаюць яму жыць. Памнажаць

ную малюўнасць П. Чайкоўскага (фрагменты «Літургіі святога Іаана Златавуста») — да ачышчальна-ўзнеслага і яркага «харавога светлапісу» С. Рахманінава (фрагменты «Всенощнаго бденія»).

Жанравая палітра свята не абмяжоўвалася харавымі і камернымі інструментальнымі творами: гучалі сімфоніі І. Гайдна і Д. Шостакавіча, Меса Ф. Шуберта, інструментальныя канцэрты В. Моцарта, І. Стравінскага, А. Шнітке, «Руская увертюра» С. Пракоф'ева, Трэцяя аркестравая сюіта П. Чайкоўскага... Мала таго: шматлюднаму аркестравому калектыву Г. Раждзественскага проста немажліва было размесціцца на сцэне Сафійскага сабора. Таму два дні аркестр выступаў у Палацы культуры ВА «Шкловадакно», а ўжо яго камерны склад іграў затым два канцэрты ў саборы.

Досыць тыповае, «са шкла і бетону», з нягоднай акустыкай збудаванне, пагадзіся, не храм. Але гаспадары фестывалю зрабілі нямала, каб стварыць і тут атмасферу свята. Нядзельны сімфанічны канцэрт наладзілі днём, каб змаглі патрапіць на яго педагогі і навучэнцы музычных школ Віцебшчыны. Разгарнулі продаж плацінак. Прывітальнай беларускай песняй і караваем сустраў гасцей харавы калектыў Наваполацкага музычылішча (кіраўнік М. Калацей). Дзяўчаты ў нацыянальных строях падарылі музыкантам памятных керамічных медалі, а Г. Раждзественскаму быў уручаны сімвалічны ключ ад Полацка. Раждзественскі ўсміхнуўся (маўляў, спрабаваў падабраць гэты ключ да гарадской брамы яшчэ на леташнім фестывалі) — і праранаваў паслухаць творы трох тытанав XX стагоддзя: Пракоф'ева, Стравінскага, Шостакавіча.

Ведаеш, дружа, адзін агульны наш знаёмы (бяда, што ён не адзіны — такіх нямала) даводзіў бы зараз пра «баланс аркестравых груп», «чысціню інтанацыі і культуры гукадабывання», «дакладна пазначаныя кульмінацыі», «папарадак каванасць музыкантаў дырыжорскаму жэсту» і да т. п. А Раждзественскі — проста вялікі артыст і мастак. Разам са сваімі музыкантамі ён вольна тут, у зале, «священнодействует», творыць услед за кампазітарам, ажыўляе непаўторнае гукавое палатно.

Вуглаватая грацыя музыкі XX стагоддзя, яе небанальная пікантная прыгажосць. Яе магучыя і драматычныя ідэі... Скажы, навошта расцягвалі жывое палатно музыкі па пітачках, прэпарыраваць, прыціскаць да паперы чыгуннымі кніжнымі штампамі? Чыёй душы ад гэтага карысць?

Лісток чацвёрты

Генадзь Раждзественскі, магнетычная абаяльнасць, красамойная міміка, артыстычны тэмперамент якога ўразлілі нас яшчэ летась, на рэпетыцыі ў Сафіі, калі мы ірадычна сачылі за тварам дырыжора з-за куліс... Пасля канцэрта мы з налегамі прайшлі ў дырыжорскі пачок (Генадзь Мікалаевіч не адмовіўся з намі пагутарыць) і ці не паўгадзіны чакалі, пакуль схлыне чарга паклоннікаў.

«Сам» — за стоікам, у бездакорным фруку; пальцы левай рукі сціскаюць прытушаную цыгарэту, правая ставіць аўтографы: на праграмах, на плацінках. На століку ноты; распісны чайнік і кубак з недарэчнай гарбатай; адмысловая піраміда кошыкаў з гваздзікамі; толькі што падораны том Скарынаўскага энцыклапедычнага даведніка. Усё гэта яшчэ і малюніча адбываецца ў шырокім люстэрну...

Хтосьці папрасіў паглядзець партытуру 10-й сімфоніі Шостакавіча. І Раждзественскі між іншым расказаў, што напісана

ДЗЕ КАНЧАЕЦА ПРАВІНЦЫЯ

ЛІСТКІ З ПОЛАЦКАГА СШЫТКА

рай высокай духоўнасці. Бачыла я ў зале адну са старэйшых нашых музыказнаўцаў Н. Юдзеніч, пісьменніка У. Арлова; а некалькі знаёмых мінчан прыехалі на выхадныя са сваімі дзецьмі-падлеткамі.

Прыемнай неспадзеўкай было сустрэць тут і Ю. Гільдзюка — мастацкага кіраўніка Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Ён завітаў у Полацк з Масквы, дзе вырашаў службовыя справы, і аказаўся адзіным на фестывалі, так бы мовіць, прадстаўніком дзяржаўных устаноў культуры Беларусі. Летась у «ЛіМе» прагучалі крытычныя закіды: маўляў, кіраўніцтва БДФ, па сутнасці, праігнаравала першы полацкі фестываль і не скарысталася яго як нагоду для навадзнення дзелавых сувязей з сусветна вядомымі музыкантамі. Цяпер Юрый Мікалаевіч нагадаў мне пра тое, і, здаецца, без крыўды. Дый навошта крыўдаваць за леташнюю крытыку, калі зараз можна парадавацца: асабістыя гутаркі Ю. Гільдзюка з выдатнымі музыкантамі, неафіцыйныя праходкі з імі па

тычкі хваін, бяроз. А высушаныя тарфяныя палеткі каналі ад нябачнага агню, і над імі белым палатном цягнулася пахная палоска дыму. Тарфяны дым даймаў нас, пакуль не заехалі ў вечаровы Наваполацк і не выгрузіліся ля прыступак гатэля.

Што ні робіцца — да лепшага: раніцай надвор'е крута змянілася, павярнула на халадэчу, дождж на тыдзень «прыбіў» балотны пакар, і ўгарны дым пакуль не запаўзаў у горад, паветра якога і без таго...

Чытач мой, ты, можа, ніколі не быў у гэтым горадзе, але пра тутэйшае паветра ведаць павінен. Пра экалагічную катасстрофу, якая пагражае маладому гораду, ужо столькі сказаў. (Быў і ў «ЛіМе» артыкул — «Смог»). Зразумела, найпершы мой абавязак — гаварыць пра фестывальную атмасферу ў Полацку, а не пра экалагічную небяспеку, у якой апынуўся яго бліжэйшы прамысловы сусед. Журналістыка доследы гэтай тэмы я і не рабіла, але ж абмінуць яе зусім — не магу.

Дык вось. Кругагляд мінскіх журналістаў поўніўся новымі назіраннямі, бо летась мы кватаравалі ў самім Полацку, а цяпер жытло далі ў суседнім горадзе. Па дарозе мы прыгледзеліся да полацкіх усраін. Удружылі ж сабе людзі! Многія сучасныя дамы, у якіх яны жывуць, не радуецца вока. Сцежны «нямытага» колеру, аздобленыя нейкім рабаціннем з дробных каменчыкаў, шчарбаты і парэпаньны, быццам прастаялі не пару дзесяткаў гадоў, а пару соцень. Над балконамі лунае, вітаючы вулічны рух, такая размаітая бялізна, што па ёй, здаецца, беспамылкова можна вызначыць пол, узрост і намплецыю насельнікаў цэлага квартала.

Ну, дык што з таго? А нічога. Проста праз некалькі аўтобусных прыпынкаў — Наваполацк. У яго забудове, здаецца, больш культуры, густу і фантазіі. (І музычылішча месціцца, дарэчы, тут). Вылузваецца сонца з хмар, люд шыбуе па вуліцы, нарэшце, без парасонаў — прыемна глянуць у аненца, і хочацца далучыцца да гэтага руху, прайсці па светлай Маладзёжнай вуліцы. Але на вуліцы сонца ўжо не радуе; удаецца пераадолець два кварталы пешкі, каб паспешліва зноў уціснуцца ў аўтобус. У ім, хай часным, перагрэтым, — збавенне. Бо наваполацкае паветра, мой дружа, на радасць хіба што таксікаманам, дыханне перасмыкае, нібы ад свежых пароў нітралаку.

Можа, выбрыкі гарадскога паветра — выпадковасць? Можа, гэта мае «непасрэдняе» адчуванні, а самі палачане папрывыклі дыхаць «усёй табліцай Мендзьялева»? Мы ж, напрыклад, ужо на трэцім суткі прызвычаліся да смаку водаправоднай вады — яна ў Наваполацку таксама «дзіця вялікай хіміі» і патыхае нейкімі сінтэтычнымі рэчывамі. Але прычытка ад хваробы не ўратае...

Дзесяткі тысяч жыхароў горада дыхаюць шкодным паветрам, карыстаюцца нежывою вадою. Што з людзьмі будзе? Ці дачакаюцца іхнія дзеці ўнукаў, а ўнукі — дзяцей?

Амаль увесь свет гаворыць

Лаўрэат міжнароднага конкурсу дырыжор В. Палянскі з музыкантамі Дзяржаўнага камернага аркестра БССР.

самааддана нясуць палачане? (Уяві сабе, дружа, чаго каштуюць канцэрты, калі, напрыклад, толькі ў адным са славуных калектываў гастрольная стаўка музыканта — 50 рублёў). На шчасце, ладную долю фестывальных выдаткаў бярэ на сябе «Саюзканцэрт» на чале з дырэктарам М. Бутавым. Будзем удзячныя, што ўнікальнасць полацкага музычнага свята разумеець і цэняць у Маскве. Але чаму ўбакі ад гэтых клопатаў застаецца на-

Лісток другі

Быў фестываль часціннай жыцця горада, а жыццё горада — часціннай жыцця прыроды... Летась мы ехалі ў По-

СЯРОД чарады майскіх сьвят Дзень Перамогі — самае дарагое для савецкіх людзей. 9 мая — незвычайная, адметная дата.

Адначасова дзень гэты стаўся і днём нашай балючай, пякельнай Памяці. Памяці па загінуўшых. Па мільёнах нашых дзядоў, бацькоў і братоў, што склалі галовы ў імя свабоды і шчасця Радзімы, па мільёнах бязвінных ахвяр фашысцкіх вылюдкаў.

Дзень Славы і дзень Памяці...

Ніхто не забыты і нішто не забыта...

І ў той жа час...

Напярэдадні Дня Перамогі (сёлета, дарэчы, з ім супала і Радаўніца — традыцыйны, народны дзень памінаўня продкаў) у рэспубліканскім друку якраз і былі публікацыі пра выпадкі — ганебныя выпадкі! — нашага бяспамяцтва. Маём на ўвазе хоць бы матэрыял карэспандэнтаў БЕЛТА В. Багдановіча і А. Тамковіча «Зняважаная памяць» — пра недагледжанасць і запушчэнне на могілках у вёсцы Каралёў Стан пад Мінскам, дзе пахаваны і воіны — інтэрнацыяналісты, пра абыякавасць да памяці з боку мясцовых улад.

«У Каралёвым Стане, — пішуць аўтары публікацыі, — амаль тысяча жыхароў, ёсць васьмігадовая школа. Напэўна, настаўнікі многа гавораць юнакам і дзяўчатам аб мужнасці, патрыятызме, запрашаюць на сустрэчы ветэранаў вайны і воінаў — інтэрнацыяналістаў. Запрашаюць жывых, а мёртвых ляжаць за якія-небудзь сто метраў ад школы, сярод могілак у рэспубліцы — сотні. Сотні забытых, закінутых брацкіх магіл, дзе плачуць аблезлай фарбай помнікі героям Вялікай Айчыннай вайны на сельскіх і гарадскіх акаліцах...».

«І такіх могілак у рэспубліцы — сотні... На жаль, так, сотні. Пра гэта з болей пішуць у рэдакцыю і нашы лімаўскія чытачы. Пішуць адусюль: з Брэстчыны і Магілёўшчыны, Віцебшчыны і Гродзеншчыны. Пішуць, прысылаюць здымкі, на якіх — паваленыя крыжы і абеліскі, разламаныя ага-

роджы, кучы друзю і смецця.

Вось адно з такіх пісьмаў. Гаворка ў ім ідзе пра Козыраўскія могілкі паблізу Мінска.

«Зірніце на гэтыя здымкі, — піша С. Шмурыгін з

плітах і агароджах. Даўняе лісце, смецце, друз, бруд...

Балюча, горка на ўсё гэта глядзець. Дваццаць гадоў — тэрмін невялікі, і ў тых, хто тут спіць вечным сном, ёсць, несумненна ёсць яшчэ жывыя родзічы

Сорак пяць гадоў назад — не так далёка ўжо да 3 ліпеня — адрымілі пад Мінскам баі. Сорак пяць гадоў назад ляглі тут у зямлю загінуўшыя вызваліцелі нашы. І сорак пяць гадоў галосяць па іх памяць. Толькі самаробны плакацік (угледзьцеся ў здымак) заклікае: «Калі ласка, не кідайце смецця. Тут у 1941—44 гадах пахавана вельмі многа савецкіх салдат і ваеннапалонных». Ды ніхто гэтага закліку не чуе. Ужо лепш было б учыніць прамое кашчунства — прайсціся па гэтым месцы бульдозерам, зраўняць з зямлёй бязыменныя магілы. Бо ў такім выглядзе, як сёння, яны толькі абражаюць памяць.

Скажыце, людцы, вы хачеце б так ляжаць?»

Дадаць да гэтага што-небудзь цяжка. Акрамя хіба што распачна ўздыхнуць: што з намі, сапраўды, адбываецца?..

На заканчэнне — яшчэ адна згадка з друку гэтых дзён. 5 мая ў «Правде» ў раздзеле «Праўдзінскія пятніцы» змешчаны роздум С. Кошачкіна ў ДOME-музеі Якуба Коласа «Пакінуўшы людзям песню і мару». Гаворачы пра тыя грамадзянскія клопаты і турботы, якімі жыву народны пясняр, С. Кошачкін зазначае: «Гэта яго клопат аб прывядзенні ў парадак сельскіх могілак у вёсцы Мікалаеўшчыне, родных мясцінах пэты, адгукнуўся ў многіх вёсках высакароднейшай справай — зберажэннем дастойнай памяці аб тых, што адышлі».

Так, тая Коласава турбота знайшла водгук, па рэспубліцы пракацілася тады добрая хваля народнай ініцыятывы, дагледжаны былі, прыведзены ў парадак сотні могілак, тысячы і тысячы чы магіл, у тым ліку, канечне ж, брацкіх і асобных магіл савецкіх салдат і партызан.

Чаму ж мы сёння так ачарсцвелі душою? Чаму не разумеем, што, асуджаючы на бяспамяцтва іншых, самі сабе рыхтуем такую ж долю?

АДДЕЛ ПІСЬМАУ І ГРАМАДСКАЯ ДУМКА.

БЕСПАМЯЦТВА

Мінска. — Гэта «віды» Козыраўскіх могілак. З 1925 года па 1968, гэта значыць, сорак з гакам гадоў, тут хавалі людзей. 20 гадоў мінула з таго часу, як тут хавалі апошні раз. Усяго толькі 20! Але сёння тут запушчэнне і занябанасць. Толькі паасобныя магілы наведваюць людзі і даглядаюць. Астатнія ж не ведаюць памяці. Не прачытаць ужо літар і лічбаў на крыжах і помніках. Шматгадовы, скамянелы птушыны памёт на

і сваякі. Чаму ж спіць іх сумленне, іх памяць?

Аднак ёсць тут і іншыя магілы. І пра іх — гаворка асобная. Цяжкі грэх нашчадкаў, што забыліся на сваіх продкаў. Але ўдвая горка бачыць, як дзяржава страчвае памяць аб сваіх грамадзянах — няхай сабе мёртвых, былых. Дзяржава — гэта перш за ўсё людзі, і калі яна здраджвае ўласным грамадзянам, іх памяці, праху сваіх салдат — яна здраджвае сама сабе.

Паштоўка як паштоўка. Аднак варта толькі паглядзець на яе верхні бок, як нават не вельмі вопытны ў збіральніцтве чалавек вылучыць гэтую карткачку з тысяч на яе падобных. Замест традыцыйных відаў гарадоў і прыроды, партрэтаў артыстаў, слонікаў, матылькоў, безгустоўных калядных сюжэтаў на ёй выяўлены вялікі натоўп людзей, што сабраліся на вузкай вуліцы невялікага правінцыяльнага гарадка. Тут мужчыны і жанчыны, падлеткі і старыя, рабочыя, рамеснікі, сяляне, інтэлігенты, навучэнцы і салдаты. Твары і паставы людзей, іх транспаранты, на якіх выразна бачны лозунгі «Мір, роўнасць і братэрства» і «Іраклітары ўсіх краін, яднайцеся!», даюць магчымасць сцвярджаць: паштовая картка захавала да нашых дзён адну з рэвалюцыйных

маніфестацый 1917 года. Пра месца яе правядзення няцэла даведацца з пісьмовага паведамлення і паштовага штэмпеля. Гэта мястэчка Чашнікі былой Віцебскай губерні.

Калі, кім і дзе была выпушчана гэтая незвычайная паштовая картка? Мяркуючы па адзенні людзей і штэмпелі (26 красавіка 1917 г.), гэты падзеі адбыліся ў другой палове сакавіка ці ў першыя дні красавіка. Ніякія выхадныя дадзеныя (выдавецтва, тыраж, друкарня) на паштоўцы не ўказаны. Наўрад ці гэта было зроблена ў саміх Чашніках. Хутчэй за ўсё ў якім-небудзь буйным горадзе Паўночна-Заходняга краю. Цікава, ці захоўваюцца ў наго-небудзь падобныя карткі?

А. ПАДЛІПСКІ.
г. Віцебск.

З 15 ПА 21 МАЯ

- 15 мая, 19.25
«СЛЕД У ЖЫЦЦІ»
Пра Максімільяна Валашына — пэты і мастака.
- 15 мая, 20.00
«МУЗЫКА МАЕЙ РЭСПУБЛІКІ»
Я. Глебаў. Фрагменты з балета «Мара».
- 16 мая, 21.40
«ЛІРА»
- 17 мая, 20.05
«Кананіся, галінся, купайся ў сонцы!» (Лес І. Шклярэўскага).
- 17 мая, 21.50
У ТЭАТРАХ РЭСПУБЛІКІ
М. Ор і Р. Данам. «Усё пра Еву». Спектакль Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра.
- 20 мая, 11.35
«МЕТРАНОМ»

Вы ўбачыце спектакль Дзяржаўнага тэатра музычнай наменды БССР «Клоп» паводле п'есы У. Маякоўскага на музыку У. Дашкевіча, а таксама пачуеце думкі пра пастаноўку вядомых крытыкаў І. Васілінінай, Г. Дубасавы, В. Рыжковай, С. Карабкова, японскага літаратуразнаўцы Т. Мацідзуні, інтэрв'ю з рэжысёрам спектакля В. Цюпам.

- 20 мая, 23.10
СТУДЫЯ «РЭЯ»
Музычная прагулка па Ерэвану.
- 21 мая, 13.50
Іграе ансамбль ударных інструментаў. У праграме творы Грыга, Бакерыні, Качыні, Шчадрына, Кабалеўскага, Дюпеліна.
- 21 мая, 14.15
«ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ»

Пра вынікі агляду-конкурсу фільмаў кінастудыі «Беларусьфільм» за 1988 год гавораць кінарэжысёр О. Дункерс (Рыга), В. Семянко (Ленінград) і старшыня журы кінагледцоў Ю. Ступаў.

Вядучая — кандыдат мастацтвазнаўства Н. Фральцова.

- 21 мая, 15.15
ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ
С. Бельцоў. Л. Дранько-Майсюк. «Я ўсё зраблю».

Выконваюць С. Гаўрыленка і В. Нікалаеня.

- 21 мая, 16.40
«РОЗДУМ»
Ф. Снарнына і яго час.

Вядучы — мастацтвазнавец У. Бойка.

- 21 мая, 18.30
ЛІТАРАТУРНЫ ТЭАТР
Да 100-годдзя паэмы «Тарас на Парнасе».

У ролях Літаратара і Тараса — артыст А. Гарцуеў.

Уступнае слова гаворыць акадэмік АПН СССР М. Лазарук.

- 21 мая, 23.30
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»
Інфармацыйна-музычная праграма.

А Б'Я В Ы
БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАУ ДЗЯРЖАўНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА АБ'ЯўЛЯЕ КОНКУРС на замяшчэнне вакантнай пасады прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую прапіску):
кафедра баяна-акордэона
прафесар — 1
Тэрмін падачы заяў — 1 месяц з дня апублікавання аб'явы. Документы згодна палажэнню аб конкурсах накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220600, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 22-49-42, 26-06-70.

ЧАШНІЦКАЯ ЗНАХОДКА

У кожнага каленцыянера сярод слброў і знаёмых ёсць нямала добраахвотных памочнікаў. Самі, як правіла, яны далёка стаяць ад збіральніцтва, але садзейнічаюць папаўненню каленцыі, знаходзячы часам вельмі і вельмі цікавыя рэчы. Былі такія выпадкі і ў мяне.

Некалькі гадоў да гэтага Віцебскага медыцынскага інстытута Мая Паўлаўна Мядзведзева.

— Мае слэбры знайшлі ў сваім сямейным архіве і прасілі цікавую паштоўку. Мне здаецца, што яна заслугуе ўвагі...

ведзевай у мяне на сталю. Не спяшаючыся, разглядаю яго. На першы погляд, гэта звычайная паштовая картка, якія тысячамі выпускалі ў дарэвалюцыйнай Расіі. Іх дагэтуль можна сустраць у бункістычных магазінах. На зваротным баку ў правым верхнім кутку прыклеены тры аднакапеечныя паштовыя маркі з царскім гербам, пагашаныя звычайным круглым штэмпелем. Крыху ніжэй размашчаным почыркам напісаны адрас атрымальніка, а ў левым змешчана карткае пісьмовае паведамленне.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўняння Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларусскай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 07546 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месціна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і пэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКИ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.